

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN MAĞDUR STATÜSÜ VE *LOCUS STANDI* YAKLAŞIMI ^(*)

Dr. Hacı Ali AÇIKGÜL ^()**

ÖZET

Küresel bir olgu olan ve tüm insanlığı tehdit eden iklim değişikliği ile mücadele ve olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla devletin gerekli tedbirleri almadığı gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde korunan haklarının ihlal edildiğinden bahisle çeşitli başvurular yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others* kararıyla iklim değişikliği bağlamında gerçek kişilerin mağdur statüsü ve hükümet dışı kuruluşlarının *locus standi* yetkisine ilişkin yeni bir yaklaşım kabul etmiştir. Gerçek kişi başvurularının mağdur statüsü için devletin yargı yetkisi alanında bulunan herkesin başvuru yapmasının engellenmesi amacıyla iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının doğrudan etkilerinin *belirli bir düzeyi ve ciddiyeti* aşması gerektiği ve koruma ihtiyacının *acil niteliği* dikkate alınarak son derece yüksek bir eşik belirlenmiştir. Hükümet dışı kuruluşların *locus standi* yetkisine ilişkin geleneksel yaklaşım ise gelecek nesiller de dahil olmak üzere iklim değişikliğinden hakları etkilenenler ve etkilenme riski altında olanları temsilen hukuki yollara başvurabilmelerine imkân sağlayacak şekilde esnetilmiştir. Böylelikle belirlenen kriterleri karşılayan hükümet dışı kuruluşlar iklim başvuruları bakımından ana aktör haline gelmiştir. Çalışma iklim değişikliği bağlamında mağdur statüsü ve *locus standi*ye ilişkin kabul edilen yeni yaklaşımı analiz etmekte, *actio popularis* açısından değerlendirmekte ve gelecekteki başvurular ve kararın ulusal düzeyde uygulanması bakımından olası etkilerini değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler

İklim Değişikliği, Mağdur Statüsü, *Locus Standi*, *Actio Popularis*, Yeni Yaklaşım, Çevre.

^(*) DOI: 10.33432/ybuhukuk.1826649 - **Geliş Tarihi:** 19.11.2025 - **Kabul Tarihi:** 07.01.2026.

Yazar iklim değişikliği ile ilgili *Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 others* davasında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini temsil etmiş ve Büyük Daire duruşmasına katılmıştır.

^(**) Hâkim, Adalet Bakanlığı Yüksek Müşaviri, Ankara - Türkiye,
E-posta: hacikgul@hotmail.com; Orcid: 0000-0002-5634-1416.

THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS APPROACH TO VICTIM STATUS AND LOCUM STANDI IN THE CONTEXT OF CLIMATE CHANGE

ABSTRACT

Various applications have been lodged alleging that the state has failed to take the necessary measures to combat climate change, a global phenomenon threatening all humanity, and to mitigate its adverse effects, thereby violating rights protected under the European Convention on Human Rights. With its judgment in *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, the European Court of Human Rights adopted a new approach regarding the victim status of natural persons and the *locus standi* of non-governmental organizations in the context of climate change. A very high threshold has been set for the victim status of natural person applicants, taking into account the urgent nature of the need for protection and the requirement that the direct effects of the adverse consequences of climate change exceed a certain level and severity, with the aim of preventing anyone within the jurisdiction of the state from applying. The traditional approach to the *locus standi* of non-governmental organizations, on the other hand, has been relaxed to enable them to take legal action on behalf of those whose rights are affected or at risk of being affected by climate change, including future generations. Thus, non-governmental organizations that meet the specified criteria have become key actors in climate applications. The study analyzes the newly accepted approach regarding victim status and *locus standi* in the context of climate change, evaluates it from the perspective of *actio popularis*, and assesses its potential implications for future applications and the implementation of the judgment at the national level.

Keywords

Climate Change, Victim Status, *Locus Standi*, *Actio Popularis*, New Approach, Environment.

EXTENDED ABSTRACT

Climate change, a global issue that threatens all humanity, also affects human rights. The European Court of Human Rights, in its judgment on *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others*, recognized that climate change is a general human rights issue linked to the violation of the rights of present and future generations. The Court stated that combating climate change is a matter of public concern and opened the door to national and international judicial review of policies and practices in this area. In this context, the question arises as to who can be considered a victim in climate change-related applications.

It is a fundamental requirement for the victim status that natural or legal persons applying to the Court on the grounds that their rights protected under the European Convention on Human Rights have been violated are directly and personally affected by the complaint that is the subject of the application. In order to ensure the effective protection of human rights, the Court interprets the concept of victimhood dynamically, accepting not only direct victimhood but also indirect and, under certain conditions, potential victimhood. Furthermore, the conditions for the *locus standi* of non-governmental organizations to file applications on behalf of others have been specified.

The Court noted that environmental damage differs from climate change for reasons such as the damage being related to a specific problem in a specific region, the possibility of limiting the numbers of victims, the possibility of establishing a causal link between the source of the damage and its effects, and the possibility of determining mitigation or prevention measures. Therefore, it concluded that environmental case-law could provide guidance in the context of climate change but could not solve the problem on its own.

The court stated that the traditional approach to victim status poses certain difficulties due to the global and widespread nature of damage in climate change and therefore needs to be revised. In this context, it adopted a new approach specific to climate change to the concepts of victim status and *locus standi* in order to avoid opening the door to *actio popularis*.

In order to determine that natural persons are personally and directly affected by the damage or risks they claim to have suffered as a result of the state's negligence in combating climate change, the specific level and severity of the risk and the urgent nature of the individuals' need for protection will be taken into account. In this context, a very high threshold has been adopted and the right to individual application has been procedurally limited.

Special importance has been attached to the concept of intergenerational burden sharing, and considering its particular significance in the context of climate change, non-governmental organizations have been granted *locus standi* to file applications on behalf of those affected by climate change and those at risk of being affected. It is not necessary for organizations to be directly affected, nor is it necessary for their members or those at risk of being affected to suffer individual harm. They will be able to apply to the Court without a power of attorney or authorization document and without the need for *locus standi* to be recognized under national law. Therefore, the Court has, in principle, opted to allow only non-governmental organizations to file applications in the context of climate change.

Although the *locus standi* of associations is similar in many respects, it differs from *actio popularis* in that it is exercised on behalf of those affected by or at risk of being affected by climate change. Furthermore, allowing applications to be made through associations will reduce the number of unfounded applications and ensure that claims and complaints are presented in an effective and well-founded manner. However, this new approach may also lead to some different outcomes.

The question arises as to whether other widespread problems, particularly environmental issues, can be brought before the Court on the grounds that they affect human rights. Again, given that climate change can affect many rights and freedoms, could an application be made on the grounds that it could affect future generations' access to education, for example? Although such applications are not currently possible, the Court's future approach will be decisive in this regard.

On the other hand, individual applicants seeking to protect their rights against climate change may turn to civil society organizations, which could lead to a new and de facto admissibility criterion prior to the Court, such as the persuasion of such organizations. If associations are not granted *locus standi* at the national level, they may also be able to apply directly to the ECtHR. In addition to the political resistance of the respondent states, certain technical issues may affect the effective implementation of the decision at the national level. For these reasons, preparing an additional protocol on the impact of climate change on human rights may be the most appropriate solution.

GİRİŞ

İklim değişikliği yüksek sıcaklıkların yanı sıra kuraklık, yangın, sel baskını, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi insan ve canlı varlığını tehdit eden sonuçlar doğurmakta ve sağlık, gıda, barınma, güvenlik ve çalışma hayatı gibi hayatın hemen hemen her alanını etkilemektedir.¹ Küresel bir olgu olan ve esas itibarıyla tüm insanlığın ortak endişesi haline gelen iklim değişikliğinin temel sebebinin büyük ölçüde insan faaliyetlerinden kaynaklı sera gazı emisyonları olduğu Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporlarında belirtilmektedir.²

İklim değişikliği ile mücadele ve olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik iklim eylemi Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve devletlerin öncelikli politika alanlarından biridir.³ BM'nin geliştirdiği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri,⁴ BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC)⁵, Kyoto Protokolü⁶ ve Paris İklim Anlaşması⁷ gibi uluslararası çerçeve ve sözleşmeler sürece rehberlik sağlamaktadır. Bu kapsamda devletlerin kapasiteleri ile sosyal ve ekonomik koşulları dikkate alınarak ortak fakat farklılaşmış sorumlulukları belirlenmiş, çok sayıda devlet de 2050 yılına kadar net

¹ IPCC (2022) Sixth Assessment Report.

² IPCC (2022) Climate Change 2021: Summary For All, s. 7.

³ İklim eyleminin desteklenmesi BM'nin beş temel çalışma alanından birisidir. Bkz, What We Do, <<https://www.un.org/en/our-work>> s.e.t. 25.10.2025.

⁴ 17 Goals to Transform Our World, <<https://www.un.org/en/climatechange/17-goals-totransform-our-world>> s.e.t. 27.10.2025.

⁵ United Nations Framework Convention on Climate Change 9 Mayıs 1992'de imzaya açılmış ve halihazırda 197 devlet ve Avrupa Birliği taraftır. Türkiye 24 Şubat 2004 itibarıyla Sözleşme'ye taraftır. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtsg3&clang=_en#1> s.e.t. 20.10.2025.

⁶ Kyoto Protocol, <<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/107a01.pdf>> s.e.t. 27.10.2025.

⁷ 2 Aralık 2015'te Paris'te düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP21) dünya liderleri tarafından kabul edilen Paris Agreement 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiş ve halihazırda 195 devlet ve Avrupa Birliği taraftır. Türkiye 22 Nisan 2016'da imzalamış, 11 Ekim 2021 tarihinde ise onaylayarak taraf olmuştur. Bkz. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en.> s.e.t. 20.10.2025.

sıfır emisyon taahhüdünde bulunmuştur⁸. Ayrıca küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında tutmak amacıyla emisyonların 2030 yılına kadar yarı yarıya azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

İklim değişikliği başta yaşam, özel ve aile hayatına saygı, gıda, barınma, sağlık ve kültürel haklar olmak üzere insan hakları bakımından ciddi riskler doğurmaktadır.⁹ Bu riskler uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile ulusal anayasalar uyarınca devletlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini önlemek için tedbir almaları, ilgili faaliyetleri düzenlemeleri ve mağdurların etkili başvuru yollarına erişimlerini sağlama konusunda insan hakları sorumluluklarını gündeme getirmektedir.

Bu kapsamda uluslararası çerçeve ve sözleşmeler ile ulusal politika ve uygulamalar kapsamında iklim değişikliğinin önlenmesi ve iklim krizi ile mücadele bağlamında devletlerin eylemleri ya da ihmallerinin insan haklarına olumsuz etkisi bakımından yargısal bir denetim olup olamayacağı gündeme gelmiştir. Başka bir deyişle iklim krizi ile mücadele sadece yasama ve yürütme organlarının sorumluluğundaki politika geliştirme ve uygulamalardan ibaret siyasi nitelikte faaliyetler midir, yoksa yargı organları da bu süreçte rol ve sorumluluklar üstlenebilecekler midir?

Bu kapsamda ulusal düzeyde Lahey Bölge Mahkemesi, daha sonra istinaf ve temyiz aşamalarında onanan kararında bir sivil toplum kuruluşu Urgenda ve 886 gerçek kişinin açtığı davayı kabul ederek Hollanda hükümetinin sera gazı emisyonlarını azaltması gerektiğine ilişkin 2015 tarihli kararını vermiştir. Söz konusu karar bir mahkemenin hükümete bunu yapmasını emrettiği ilk davadır. Hollanda Yüksek Mahkemesi 2019 tarihli onama kararında devletin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS ya da Sözleşme) 2. maddesi uyarınca yaşam hakkı ve 8. maddesi uyarınca aile ve özel hayata saygı hakkı kapsamında, iklim

⁸ Haziran 2024 itibarıyla küresel sera gazı emisyonunun %82'sinden sorumlu 107 devlet net sıfır emisyon taahhüdünde bulunmuştur. Climate Action, <<https://www.un.org/en/climatechange/net-zero-coalitions.e.t.>> s.e.t. 26.10.2025.

⁹ İklim değişikliğinin insan haklarına etkilerine ilişkin BM organları tarafından hazırlanan son raporlar için bkz. <<https://www.ohchr.org/en/climate-change>> s.e.t. 27 Ekim 2025.

değişikliğini önlemek için uygun önlemleri alma yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.¹⁰

Öte yandan konu İsviçre Hükümeti aleyhine uluslararası düzeyde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM ya da Mahkeme) de taşınmıştır.¹¹ İsviçre mahkemelerinin davanın esasının politik talepler olduğu ve siyasi makamlarca ele alınması gerektiğini belirterek insan hakları ihlalinin söz konusu olmadığı sonucuna varması üzerine, bir sivil toplum örgütü ile dört gerçek kişi tarafından yapılan başvuruya müdahil olarak katılan sekiz devlet de iklim politikasının ulusal parlamentolar ve hükümetler tarafından demokratik süreçlerde ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.¹² AİHM ise 9 Nisan 2024 tarihli *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* kararında iklim değişikliğinin insan hakları açısından kapsamlı sonuçları olduğu gerekçesiyle başvurunun konu ve tüzel kişi dernek yönüyle kişi bakımından yetki kriterlerini karşıladığını belirtmiş ve davalı devletin azaltım tedbirlerini almakta başarısız olduğu sonucuna vararak özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Karar, iklim değişikliği sorununun AİHM tarafından ilk defa insan hakları perspektifinden ele alınması¹³ ve bireylerin insan haklarına etkisinin kabul edildiği ilk karar olması nedeniyle son derece önemlidir. Mahkeme'nin iklim değişikliği bağlamında kimlerin başvuru yapabileceğine ilişkin mağdur statüsü ve *locus standi* yetkisine yeni bir yaklaşım getirmesi nedeniyle adeta yeni bir çığır açılmıştır. Zira bireysel adalet ilkesine dayanan Sözleşme sisteminde başvuru hakkı ve mağdur statüsüne ilişkin insan hakları ihlali iddiasına konu eylem veya ihmalin bireyler üzerindeki fark edilebilir etkisi dikkate alınır.¹⁴ Bununla birlik-

¹⁰ Schuppisser, Lyne (2023) "Judging Climate Change- A Comparative Legal and Political Analysis of The KlimaSeniorinnen Schweiz and The Urgenda Cases", Global Europe-Basel Papers on Europe in a Global Perspective, S. 124, ss. 43-64, s. 46.

¹¹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, (GC), no. 53600/20, (ECtHR 9 April 2024).

¹² Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, §§ 7, 56.

¹³ İklim değişikliği bağlamında daha önce de üç başvuru yapılmış, ancak başvuranların mağdur olduklarını iddia edecek kadar etkilenmedikleri gerekçesiyle komite ya da tek hâkim kararıyla kabul edilemez bulmuştur. Bkz. ECtHR (2024) Factsheet - Climate Change, s. 4-5.

¹⁴ Letsas, George (2024) "The European Court's Legitimacy After Klimaseniorinnen", European Convention on Human Rights Law Review, C. 5, ss. 444-453, s. 446.

te Mahkeme gerçek kişi başvurular açısından çok yüksek bir mağdur statüsü eşiği belirlerken, hükümet dışı bir kuruluş olan derneklerin kendileri doğrudan etkilenmeleri gerekmeksizin iklim değişikliğinden etkilenen ve etkilenme riski olan günümüz ve gelecek nesillerini temsilen başvuru yapma ve başvuruları sürdürmelerine ilişkin *locus standi* yetkisi olduğuna karar vermiştir.¹⁵ Ayrıca temsil ettikleri kişilerin gerçek kişi başvurular açısından aranan mağdur statüsü şartlarını taşımalarına da gerek olmadığını belirtmiştir. Böylelikle iklim değişikliği başvuruları bakımından belirtilen kriterleri karşılayan dernekler ana aktör haline gelmiştir.

Karar gerek AİHM'ye gerekse de ulusal mahkemelere iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle başvurma ya da dava açmaya ilişkin kim ya da kimlerin mağdur sıfatı taşıyacağına ilişkin çok önemli yeni bir yaklaşım kabul etmiştir. Bu bağlamda kim ya da kimlerin iklim değişikliğinden etkilendiği gerekçeyle bireysel başvuru yapabileceğinin incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Modern toplumun temel bir bileşeni olan sivil toplum kuruluşlarının hakları etkilenen ya da etkilenme riski bulunanlar adına başvuru yapabilme şartları nelerdir? Karar ulusal hukuk sistemlerini nasıl etkileyecektir ve kararın uygulanma aşamasında ne gibi zorluklarla karşılaşılabilir? Temsilen başvuru imkânı Türkçe'ye halk davası ya da kamu davası olarak çevrilen ve kamu yararını korumak amacıyla açılan bir dava türü olan *actio popularis*'e yol açmakta mıdır? İklim değişikliğinin dışında çevre kirliliği, yoksulluk, yaşlılık, genel sağlık ve nükleer savaş tehdidi gibi sosyal, ekonomik ve siyasi sorunların potansiyel yaygın etkileri dikkate alındığında sivil toplum kuruluşları bu tür sorunlardan hakları etkilenme riski altında olanlar adına da Mahkeme'ye başvuru yapabilecek midir? Karar benzeri çok sayıda soruyu gündeme getirmiş ve Sözleşme koruma sisteminin etkinliğinin sürdürülebilmesi açısından bu konuların analizi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Söz konusu soruların cevaplarını bulabilmek amacıyla çalışmamızda öncelikle AİHM'nin mağdur statüsü ve *locus standi*'ye ilişkin gelişen yorumu ele alınmıştır. Gerçek kişilerin mağdur statüsü ile hükümet dışı kuruluşların *locus*

¹⁵ Mahkeme Greenpeace Nordic and others v. Norway, no: 34068/21, (ECtHR 28 October 2025) kararında da mağdur statüsü ve *locus standi* bakımından aynı ilkeleri uygulamıştır.

standi yetkisi ayrı ayrı analiz edilerek Mahkeme'nin iklim değişikliği dışındaki kararlarındaki yaklaşımı ortaya konulmuştur. Sonraki bölümde esasen bir çevre sorunu olduğu kabul edilen iklim değişikliği ile çevresel zararlara ilişkin geleneksel başvurularda mağdur statüsü ve *locus standi*'ye ilişkin içtihatlardaki gelişmeler analiz edildikten sonra, iklim değişikliği davalarının neden geleneksel çevre davalarından farklı olduğu ve farklı değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin Mahkeme'nin yaklaşımı incelenmiştir. İklim değişikliği özelinde gerçek kişi başvuranlar bakımından mağdur statüsü ile hükümet dışı kuruluşlar olan derneklerin *locus standi* yetkileri analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde Mahkeme'nin yeni yaklaşımının *actio popularis* niteliğinde olup olmadığı tartışılmış, dördüncü bölümde ise sonraki başvurular ve ulusal düzeyde uygulanmasına muhtemel etkileri ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmamızda vardığımız sonuçlar kısaca belirtilmiştir.

I. GENEL OLARAK MAĞDUR STATÜSÜ VE *LOCUS STANDI*

Sözleşmesi'nin 34. maddesi uyarınca Sözleşme'de korunan haklarının ihlalden mağdur olduğunu öne sürenler Mahkeme'ye başvurabilir. Başka bir deyişle AİHM'ye bireysel başvuru yapacak gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi gruplarının iddia edilen ihlalin mağduru olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte Sözleşme'de mağdur kavramı tanımlanmamış ve kapsamına ilişkin de bir sınırlandırma getirilmemiştir. Sözleşme'nin 32. maddesi uyarınca önüne getirilen tüm konularda Sözleşme ve protokollerini yorumlama ve uygulama yetkisi AİHM'ye verildiğinden, mağdur statüsünün kapsamı da Mahkeme'nin yorumu¹⁶ ile belirlenmektedir.

¹⁶ Mahkeme kararlarında mağdur statüsünün varlığı ön mesele olarak (S.A.S. v. France [GC], no. 43835/11, (ECtHR 1 July 2014) §§ 53-58); ilgili Sözleşme hükmünün uygulanabilirliğinin değerlendirildiği aşamada (Greenpeace e.V. and Others v. Germany (dec.), no. 18215/06, (ECtHR 12 May 2009)) ya da başvurunun esasına ilişkin konularla yakından bağlantılı olduğu kabul edilebildiğinden şikâyetin esasen incelenmesi aşamasında (Hirsi Jamaa and Others v. Italy [GC], no. 27765/09, (ECtHR 23 February 2012), § 111) incelenebilmektedir. Mağdur sıfatının tespiti Mahkeme'nin yaklaşıma göre kişi ve konu bakımından yetki açısından gündeme gelebilmektedir.

AİHM mağdur kavramını yorumlarken her somut olayda şikayetlerin niteliği ve koşullarını dikkate almaktadır. Mahkeme başvuranın iç hukuk süreçlerinin tarafı olmasını dikkate almasına rağmen mağdur kavramını, menfaat veya hareket etme kapasitesi gibi iç hukuk kavramlarından bağımsız olarak ve özerk bir şekilde yorumlamaktadır.¹⁷ Mağdur statüsünün aşırı şekilci uygulanamayacağı,¹⁸ çağdaş toplumun gereksinimlerine uygun olarak evrimsel bir şekilde yorumlanması gerektiği,¹⁹ zira aşırı şekilci yaklaşımın Sözleşme kapsamında sağlanan korumayı etkisiz ve hayali hale getirebileceği belirtilmektedir.²⁰

Mahkeme başvuruya konu ihlal iddiasından geçici de olsa doğrudan etkilenmedikleri²¹ takdirde ulusal hukuk kuralının Sözleşme'ye aykırı olabileceği iddiasıyla kişilerin bireysel başvuruda bulunamayacaklarını belirtmektedir.²² Bu kapsamda mağdur kavramı ihlal iddiasından doğrudan etkilenen doğrudan mağdurları, dolaylı olarak etkilenen dolaylı mağdurları ve potansiyel olarak etkilenen potansiyel mağdurları kapsayacak şekilde yorumlanmaktadır.²³ Bu üç kategoride de mağdur sıfatının kabul edilebilmesi için başvuran ile ihlal sonucunda uğradığını iddia ettiği zarar arasında bir bağlantı olması gerekmektedir.²⁴ Öte yandan Mahkeme ihlalden zarar görene ilişkin mağdur statüsü kavramı ile

¹⁷ Aksu v. Turkey, [GC], nos. 4149/04 and 41029/04, (ECtHR 15 March 2012), § 52.

¹⁸ Albert and Others v. Hungary [GC], no. 5294/14, (ECtHR 7 July 2020), § 121.

¹⁹ Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, no. 62543/00, (ECtHR 27 April 2004), § 38; Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey (dec.), no. 37857/14, (ECtHR 7 December 2021), § 39.

²⁰ Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, § 38. Ayrıca bkz. **Harris, David J./O'Boyle, Michael/Bates, Edward. P./Buckley, Carla, M.** (2023) Harris, O'Boyle and Warbrick Law of the European Convention on Human Rights, Fifth Edition, Oxford University Press, s. 88.

²¹ Mahkeme'nin meşruiyetinin ihlalin bireyselliğine bağlı kalma ve toplumsal ve siyasi adalet konularına girmemesine bağlı olduğu belirtilmiştir. **Letsas**, s. 446.

²² Roman Zakharov v. Russia [GC], no. 47143/06, (ECtHR 4 December 2015), § 164; Aksu v. Turkey, § 52.

²³ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], no. 47848/08, (ECtHR 17 July 2014) §§ 96-101. Mağdur statüsü ve *locus standi*nin varlığı Mahkeme'nin yargı yetkisiyle ilgili olduğundan resen dikkate alınır. Buzadji v. the Republic of Moldova [GC], no. 23755/07, (ECtHR 5 July 2016), § 70.

²⁴ Mansur Yalçın and Others v. Turkey, no. 21163/11, (ECtHR 16 September 2014), § 40.

locus standi (dava ehliyeti) kavramını birbirinden ayırmakta, *locus standi* kavramının mağdurların Mahkeme nezdinde temsil edilmesiyle ilgili olduğunu ve bu nedenle de temsil olarak da adlandırıldığını belirtmektedir.²⁵

Doğrudan mağduriyette başvuranın ihlal iddiasına konu eylem ya da işlemin doğrudan hedefi olması gerekmemekle birlikte, söz konusu işlem ya da eylem başvurayı kişisel ve fiili olarak etkilemelidir.²⁶ Dolaylı mağduriyet ise genellikle doğrudan mağduru etkileyen konularla ilgili olarak doğrudan mağdurun yakınlarının başvuru yapma ve başvuruyu takip etme hakkına ilişkindir.²⁷ Bu nedenle dolaylı mağdurların kişisel, özel ve yakın ilişkisi nedeniyle doğrudan mağdurun haklarının ihlali iddiasının kendisinin haklarını etkilediğini veya ihlalin sona erdirilmesinde geçerli ve kişisel menfaati²⁸ olduğunu kanıtlaması gerekmektedir.²⁹

Potansiyel mağduriyette ise esasen henüz uygulanmış bir hukuki işlem bulunmadığından kişilerin somut ve doğrudan bir hakkının ihlali gündeme gelmemiştir.³⁰ Ancak potansiyel mağduriyet³¹ kişilerin genel bir düzenlemeden derhal etkilenme ya da gelecekteki bir tedbirden etkilenebileceklerine ilişkin ciddi ve yakın bir ihlal tehdidin bulunduğu iki farklı türde gündeme gelebilmek-

²⁵ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, §§ 102-03.

²⁶ Aksu v. Turkey, §§ 51-54; Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, § 96.

²⁷ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, §§ 97-100.

²⁸ Vallianatos and Others v. Greece [GC], nos. 29381/09 and 32684/09, (ECtHR 7 November 2013), § 47.

²⁹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 468.

³⁰ Potansiyel mağduriyet kavramının klasik mağdur anlayışındaki en önemli esnemeyi oluşturduğu, böylelikle Mahkeme'nin *actio popularis*'e kapı araladığı ileri sürülmüştür. **Anayurt, Ömer** (2004) Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 178; **Ekiz, Serkan/Koç Başar, Cansu** (2024) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında *Actio Popularis*: Çevre kirliliği ve İklim Değişikliği Bağlamında Bir Değerlendirme", Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 2, ss. 831-868, s. 843.

³¹ Potansiyel mağduriyet Open Door Counselling Ltd and Dublin Well Woman Centre Ltd and Others v. Ireland, Nos. 14234/88 and 14235/88 (Report of the Commission) 7 March 1991) kararı ile mümkün hale gelmiştir. **Harris/O'Boyle/Bates/Buckley**, s. 90.

tedir.³² Birinci tür genel bir kanuni düzenlemeden etkilendiğini iddia eden ve belli bir gruba ya da sınıfa ait kişilerle ilgilidir. Bireysel bir uygulama olmaksızın, başvuranların bir kanun hükmünün haklarını ihlal ettiğini iddia ettiği durumlarda, iç hukuk kuralını değiştirmek isteyenlerle potansiyel mağdurları ayırmak için³³ Mahkeme, kanundan doğrudan etkilenme riski bulunan belli bir grup üyesi başvuranların davranışlarını değiştirmeleri ya da soruşturma veya kovuşturma riskiyle karşı karşıya kalmaları durumunda mağdur statüsünün varlığının kabul edilebileceğini belirtmektedir.³⁴ İkinci tür potansiyel mağduriyet ise gelecekteki bir ihlal riski nedeniyle başvuranın mağdur olduğunu iddia ettiği durumlarda gündeme gelebilmektedir.³⁵ Bununla birlikte bireysel başvuru yolu kural olarak ihlal olasılığını önlemek amacıyla kullanılamayacağından Mahkeme ihlal gerçekleşmeden bir iddiayı inceleyemez. Bu nedenle bu tür mağduriyetler son derece istisnai durumlarda gündeme gelebilmektedir.³⁶ Başvuran kendisini kişisel olarak etkileyecek bir ihlalin meydana gelme olasılığına dair makul ve ikna edici kanıtları sunmalı ve mağduriyetini ispatlamalıdır. Salt şüphe veya varsayımlar mağduriyetin kabulü için yeterli kabul edilmemektedir.³⁷

³² Shortall and Others v. Ireland (dec.), no. 50272/18, (ECtHR 19 October 2021), §§ 50-61. Bu iki durum bazen bir arada bulunabilmekte ya da kolayca ayırt edilmeyebilmekte, Mahkeme de bu konuda oldukça zorluk yaşamaktadır. **Harris/O'Boyle/Bates/Buckley**, s. 90.

³³ **Harris/O'Boyle/Bates/Buckley**, s. 90.

³⁴ Ülke dışındaki kürtaj merkezlerine yönelik tedbir kararı ile ilgili olarak doğurganlık yaşındaki tüm kadınlarla ilgili bkz. Open Door Counselling Ltd and Dublin Well Woman Centre Ltd and Others v. Ireland, § 56; telekomünikasyona toplu olarak müdahale edilmesi ile ilgili Centrum för Rättvisa v. Sweden, (G.C.), no. 35252/08, (ECtHR 25 May 2021); ayrıca bkz. Tănase v. Moldova [GC], no. 7/08, (ECtHR 27 April 2010), § 104; Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina (GC), nos. 27996/06 and 34836/06, (ECtHR 22 December 2009), § 28. İsviçre'de anayasal minare yasağına ilişkin başvuruda Mahkeme başvuranların minare inşa etme niyeti olduğunu, yasağın dini yaşamları üzerinde herhangi bir etkisini açık bir şekilde gösteremediklerini, genel bir hükme itiraz etmeyi amaçladıkları sonucuna varmış ve mağdur sıfatlarının bulunmadığını belirtmiştir. Ouardiri v. Switzerland (dec.), no. 65840/09, (ECtHR 28 June 2011).

³⁵ Bu tür başvuruların en yaygın örneği hakkında iade veya sınır dışı kararı verilen ve sınır dışı edileceği tarih ve saati belirleyecek olan talimatın beklendiği durumlardır. Soering v. The United Kingdom, no. 14038/88, (Court (Plenary) 07 July 1989) § 111.

³⁶ Berger-Krall and Others v. Slovenia, no. 14717/04, (ECtHR 12 June 2014) § 258.

³⁷ Asselbourg and Others v. Luxembourg, no. 29121/95 (ECtHR 29 June 1999).

Tüzel kişi niteliğindeki hükümet dışı kuruluşlar da normalde yalnızca söz konusu tedbirden doğrudan etkilenmişlerse mağdur statüsü kazanabilmektedirler.³⁸ Başvuru konusu hakkın niteliği ve ileri sürülme biçimi de mağdur sıfatının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu tür kuruluşların kendilerini üyelerinin kolektif çıkarlarının koruyucusu olarak görmeleri, dolaylı mağdur statüsü için yeterli kabul edilmemektedir.³⁹ Bununla birlikte belli durumlarda bu tür kuruluşlar ulusal yargılamalara başvuranlar adına katılarak çıkarlarını savunabilir ve bu durum ulusal yargılamalara katılmamış olan başvuranların mağdur statüsünü de ortadan kaldırmaz.⁴⁰ Bu bağlamda Mahkeme hükümet dışı kuruluşların, üyelerinin çıkarlarını mahkemeler önünde savunmak amacıyla kurulmuş olmaları, üyelerinin başvuruya konu tedbirlerden doğrudan etkilenmiş olmaları ve ulusal yargılamalarda kendilerine hukuki statü tanınmış olması kaydıyla bu tür başvuruların *actio popularis* niteliğinde olmadığı sonucuna varmıştır.⁴¹ Mahkeme, gerçek kişi olmayan bu kişilerin başvuran olarak bir avukatın müvekkilini temsil ettiği gibi, yalnızca üyeleri veya çalışanlarını temsil edebileceğini başka bir deyişle *locus standi* yetkisi kullanabileceğini belirtmektedir.⁴² Mahkeme ayrıca başvurunun niteliğinin gerektirdiği özel ve çok istisnai durumlarda bir yetki belgesi olmaksızın da mağdurlar adına başvurunun mümkün olabileceğini⁴³ kabul etmiştir.⁴⁴ Hatta mağ-

³⁸ Association des amis de Saint Raphaël et de Fréjus et autres v. France (dec.), no. 45053/98, (ECtHR 29 February 2000); Dayras and Others and the applicant association “SOS Sexisme” v. France (dec.), no. 65390/01, (ECtHR 6 January 2005); Grande Oriente d’Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy (no. 2), no. 26740/02, (ECtHR 31 May 2007), § 20; British Gurkha Welfare Society and Others v. the United Kingdom, no. 44818/11, (ECtHR 15 September 2016), § 50.

³⁹ Nencheva and Others v. Bulgaria, no 48609/06, (ECtHR 18 June 2013), § 90 and § 93; Kalifagiannis and Prosper v. Greece (dec.), no. 74435/14, (ECtHR 9 June 2020), § 50.

⁴⁰ Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, §§ 37-39.

⁴¹ Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, § 40.

⁴² Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, § 41.

⁴³ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, §§ 103 and 105. Bu imkânın çok istisnai birkaç durumda sınırlı olduğu belirtilmiştir. Letsas, s. 445.

⁴⁴ Bu karar Mahkeme içtihadındaki gelişimi de ortaya koymaktadır. Yaklaşık 10-15 yıl önceye kadar hükümet dışı kuruluşun kapatılması veya mal varlığına el konulması gibi ancak bir ihla-

dur hayatta olduğu ve kendisi başvuruda bulunabileceği durumlarda dahi istisnai durumların varlığı halinde doğrudan mağdurlar adına hükümet dışı kuruluşların başvuruda bulunmak veya başvuruları takip etme konusunda *locus standi* yetkisi kabul edilmiştir.⁴⁵

II. ÇEVRE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAŞVURULARINDA MAĞDUR STATASÜ VE LOCUS STANDI

Mağdur statüsü ve *locus standi*'ye ilişkin AİHM'nin yaklaşımı iklim değişikliğine ilişkin başvurularda diğer başvurulardan önemli farklılıklar göstermektedir. Esasen bir çevre sorunu ve küresel bir olgu olan iklim değişikliği ile belirli bir bölgedeki ve kaynağı belirli bir çevresel zarara ilişkin çevrenin korunması bağlamında yapılan başvurularda ilişkin Mahkeme'nin geleneksel yaklaşımında da belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliği ve iklim krizinin çevrenin korunması ile yakın ilişkisi nedeniyle konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve analiz edilebilmesi amacıyla öncelikle çevrenin korunması bağlamında mağdur statüsü ve *locus standi* yaklaşımı ele alınacaktır. Daha sonra ise iklim değişikliği perspektifinden AİHM'nin yaklaşımı analiz edilecektir.

A. ÇEVRE İLE İLGİLİ BAŞVURULARDA MAĞDUR STATASÜ VE LOCUS STANDI

İnsan hakları ve çevre hukuku tarihsel olarak ayrı ve bağımsız hak alanları olmalarına rağmen, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren çevrenin korunması amacıyla her iki alanın birlikte değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yaşam, sağlık ve gıda hakları da dahil olmak üzere insan haklarından tam olarak yararlanabilmek için temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin şart

lin mağduruysa başvuru yapabileceği kabul edilirken, Câmpeanu davasında ölenin hayatta hiçbir akrabası olmaması nedeniyle Mahkeme bir kuruluşun doğrudan mağdurun temsilcisi olarak görüldüğü bir hukuki kurguya izin vermiştir. **Dzehtsiarou, Kanstantsin** (2024) “KlimaSeniorinnen Revolution’: The New Approach to Standing”, *European Convention on Human Rights Law Review*, The, C. 5, S. 4, ss. 423-431, s. 424.

⁴⁵ Association for the Defence of Human Rights in Romania - Helsinki Committee on behalf of Ionel Garcea v. Romania, no. 2959/11, (ECtHR 24 March 2015), §§ 42-46.

olduğu sonucuna varılmış ve çevrenin korunması insan haklarının bir ön şartı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁴⁶

Sözleşme ve ek protokollerinde sağlıklı bir çevre hakkı doğrudan korunmasa da⁴⁷ çevreye verilen zararın ve çevresel risklere maruz kalmanın, Sözleşme kapsamında korunan bazı hakların kullanılmasını etkilediğinden bahisle Mahkeme'ye çevre konularında çok sayıda başvuru yapılmıştır. Mahkeme başta gürültü kirliliği, endüstriyel kirlilik, atık yönetimi, su kirliliği, insan kaynaklı şehir planlama ve inşaatlardan kaynaklanan sorunlar ve doğal afetler olmak üzere belirli bir bölgedeki birtakım çevresel sorunların insan hakları üzerindeki etkisini çeşitli vesilelerle incelemiştir.⁴⁸ Bu bağlamda çevresel faktörlerden bireyin doğrudan ve ciddi bir şekilde etkilendiği durumlarda Sözleşme'nin 8. maddesi bağlamında özel ve aile hayatına saygı hakkı⁴⁹ başta olmak üzere 2. maddesi bağlamında yaşam hakkı⁵⁰ ya da 3. maddesi bağlamında kötü muamele yasağının⁵¹ ya da ilgili diğer hakların uygulanma ihtimali gündeme gelmiştir.⁵² Mah-

⁴⁶ **Alçık Engürülü, Merve** (2023) "AİHM'in Çevre İçtihadının İklim Değişikliği Davalarına Uygulanabilirliği", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 72, S. 3, ss. 1007-1054, s. 1012; **Puneet, Pathak** (2014) "Human Rights Approach to Environmental Protection", OIDA International Journal of Sustainable Development, C. 7, S. 1, ss. 17-24, s. 18-19.

⁴⁷ Temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye sahip olma hakkı BM insan hakları sözleşmelerinde de yer almamaktadır. Bu hakkın evrensel olarak tanınması ise BM İnsan Hakları Konseyi'nin 8 Ekim 2021 tarihinde kabul ettiği HRC Res 48/13 sayılı kararı ve BM Genel Kurulu'nun 28 Temmuz 2022 tarihinde kabul ettiği GA Res 76/300 kararı ile mümkün olabilmektedir. Buna rağmen hala bağlayıcı bir uluslararası sözleşmeye dönüşmemiştir.

⁴⁸ AİHM'nin çevresel konulardaki içtihatları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **ECtHR** (2025), Guide to The Case-Law of the European Court of Human Rights - Environment; **ECtHR**, (2024/1) Factsheet - Environment and the ECHR.

⁴⁹ *Hatton and others v. the United Kingdom* [GC], no. 36022/97, (ECtHR 8 July 2003), § 96.

⁵⁰ *Cannavacciuolo and others v. Italy*, nos. 51567/14 and 3 others, (ECtHR 30 January 2025).

⁵¹ Ceza infaz kurumunda bulunan mahkûmların kirletici maddelere, çevresel rahatsızlığa veya kirli bir cezaevi ortamına maruz kalması bağlamındaki başvurular için bkz. *Florea v. Romania*, no 37186/03, (ECtHR 14 September 2010), § 50-65; *Pavalache v. Romania*, no 38746/03, (ECtHR 18 October 2011), §§ 87-101; *Vasilescu v. Belgium*, no 64682/12, (ECtHR 25 November 2014), §§ 88-107; *Sylla and Nollomont v. Belgium*, nos 37768/13 and 36467/14, (ECtHR 16 May 2017), §§ 35-42).

⁵² Mahkeme çevresel faktörlerin bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceğini, dolayısıyla bireylerin yaşam kalitesini ve özel hayatlarını doğrudan

keme 8. madde veya Sözleşme'nin diğer hükümlerinin çevrenin genel olarak korunmasını güvence altına almadığını belirtse⁵³ de içtihatlar yoluyla Sözleşme'nin koruma alanının çevre hakkını da kapsayacak şekilde genişletildiği ileri sürülmüştür.⁵⁴

Çevre hakkının bireyin haklarının yanı sıra belli bir grubun hak ve menfaatlerini koruyan kolektif haklar mahiyetinde olduğu, topluluğun yanı sıra her bir bireyin kamusal alan üzerinde hak sahibi olduğu, çevre hakkının bu kolektif boyutunun da çevresel davalarda *actio popularis*'in etkili ve elverişli bir hukuksal araç önerisi olarak sunulmasının temel dayanağı olduğu belirtilmiştir.⁵⁵ Bununla birlikte Mahkeme çevre ile ilgili başvurularda da *actio popularis*'i kabul etmemekte ve başvuranın çevreye verilen genel zarardan şikayetini mağdur sıfatının varlığı bakımından yeterli görmemektedir. Mahkeme buradaki kritik faktörün salt çevreye genel bir zarar verilip verilmemesi olmadığını, çevresel ihlalin kişinin özel veya aile hayatı üzerinde olumsuz bir etki meydana getirip getirmediği olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Bu kapsamda Mahkeme kişinin söz konusu ihlalden doğrudan etkilendiğini göstermesi gerektiğini,⁵⁷ soyut şikâyet yasağının çevresel zararlardan kaynaklanan Sözleşme ihlali iddiaları için de geçerli olduğunu belirtmektedir.⁵⁸

etkileyebileceğini, devletlerin çevresel bozulmaları önlemek ve bu tür etkilere karşı koruma sağlamak konusunda yükümlü olduklarını ve çevre koruma politikalarını uygularken bireylerin sağlığı ve yaşam kalitesini korumak için gerekli tedbirleri almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çevresel etki değerlendirmelerinin ve kamu bilgilendirme mekanizmalarının önemi üzerinde de durmaktadır. Bu kapsamda Mahkeme çevresel tahribatin bireylerin haklarını ihlâl edebileceği durumlarda, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemekte, ayrıca çevresel etkilerin topluluklar ve bireyler üzerindeki potansiyel risklerini de dikkate almaktadır. **Ekiz/Koç Başar**, s. 847.

⁵³ Cordella and Others v Italy, nos 54414/13 and 54264/15, (ECtHR 24 June 2019) § 100.

⁵⁴ **Alçık Engürülü**, s. 1012.

⁵⁵ **Ekiz/Koç Başar**, s. 839-840.

⁵⁶ Di Sarno and Others v. Italy, no. 30765/08, (ECtHR 10 January 2012), § 80; Cordella and Others v. Italy, § 101; Locascia and Others v. Italy, no. 35648/10, (ECtHR 19 October 2023), § 91.

⁵⁷ Lambert and Others v. France [GC], no 46043/14, (ECtHR 5 June 2015), § 89.

⁵⁸ Caron and Others v. France; Cordella and Others v. Italy, § 100.

Mağdur sıfatının varlığı açısından başvuranın çevreye verilen zarar veya zarar riskinden kişisel olarak ne şekilde etkilendiğini göstermesi gerekmektedir. Başvuru konusu çevresel zararın asgari ciddiye düzeyi, süresi ve başvuranlar ile yeterli bir bağlantısının varlığı, bazı durumlarda başvuranlar ile çevresel zarar arasındaki coğrafi yakınlığı gibi kriterler mağdur statüsü belirlenirken dikkate alınmaktadır.⁵⁹ Bu kapsamda çevresel bir bağlamda ölen bir kişinin yakınlarının 2. maddenin ihlalinin dolaylı mağduru olduklarını iddia edebilecekleri belirtilmiştir.⁶⁰ Başvuranların evlerinden 400 metre uzağa kurulan rüzgâr tribünlerinin gürültü kirliliği yaptığına ilişkin bir başvuruda Mahkeme ya da ulusal makamlara başvuranların sağlıklarının gürültü ve ışıktan olumsuz etkilendiğine dair tıbbi raporlar sunmadıkları gerekçesiyle mağdur sıfatları olmadığı belirtilmiştir.⁶¹ Çevresel kirlilikten doğrudan etkilendiğinden ulusal makamlarca “yüksek çevresel riskli” olarak belirlenen bölgelerde yaşayanların mağdur sıfatları ise kabul edilmiş, her bir başvuranın ne tür bir rahatsızlığa maruz kaldığının incelenmesine gerek duyulmamıştır. Zira yüksek çevresel riskli bölgelerde yaşayanların fabrikanın faaliyetleri nedeniyle sağlık durumlarının kötüleştiğine dair bilimsel raporlar illiyet bağı açısından yeterli görülmüş, söz konusu bölgeler dışında yaşayan ve bölgenin kapsamına itiraz etmeyen ve çevresel zarardan kişisel olarak etkilendiğini gösteremeyenlerin ise mağdur sıfatlarının bulunmadığı belirtilmiştir.⁶²

Bu yaklaşımın sonucu olarak Mahkeme çevre koruma dernekleri de dahil hükümet dışı kuruluşların yalnızca gerçek kişilerin hissedebileceği çevresel bozulma veya rahatsızlıklardan kaynaklı ihlal iddialarının mağduru olamayacakla-

⁵⁹ Tâtar v. Romania, no. 67021/01, (ECtHR 27 January 2009), §§ 95-97; Greenpeace e.V. and Others v. Germany; Caron and Others v. France (dec.), no. 48629/08, 29 June 2010; Hardy and Maile v. the United Kingdom, no. 31965/07, (ECtHR 14 February 2012) §§ 187-92; Cordella and Others v Italy, 104-108; Pavlov and Others v. Russia, no. 31612/09, (ECtHR 11 October 2022), §§ 64-70.

⁶⁰ Brincat and Others v. Malta, nos. 60908/11, 62110/11, 62129/11, 62312/11 and 62338/112014, (ECtHR 24 July 2014), § 87.

⁶¹ Lars and Astrid Fägerskiöld v. Sweden, no. 37664/04, (ECtHR 26 February 2008).

⁶² Cordella and Others v Italy, § 100-109. Benzer sonuçlar için bkz. Locascia and Others v. Italy, §§ 92-94; Cannavacciuolo and Others v. Italy, §§ 246-250.

rını⁶³ belirtmektedir. Bir sivil toplum kuruluşu ofisinin bir çelik fabrikasından kaynaklı kirliliğe maruz kalması,⁶⁴ yine bir çevre koruma derneğinin yüksek hızlı tren hattından kaynaklı gürültü nedeniyle 8. maddenin ihlali iddiasının mağduru olamayacağı belirtilmiştir.⁶⁵ Bir kasaba ve çok sayıda köyün sular altında kalacağı hidroelektrik santral ve baraj planına karşı kampanya yürüten bir sivil toplum kuruluşunun da mağdur statüsü olmadığı belirtilmiştir.⁶⁶ Mahkeme yine çevre kirliliği veya rahatsızlıklarına karşı üyelerini koruyan sivil toplum kuruluşlarının üyelerin hakları ihlal edildiği iddiasıyla mağdur olamayacaklarını belirtmiştir. Bu kapsamda bir taş ocağının yakınında yaşayan kişileri makinelerin çalışmasından kaynaklanan rahatsızlıklardan korumaya çalışan bir dernek⁶⁷ ile atıkların yasadışı olarak dökülmesi, gömülmesi ve yakılması sonucu oluşan kirliliğe maruz kalan kişilerin haklarını savunmak amacıyla kurulan derneklerin⁶⁸ mağdur statüsü bulunmadığı sonucuna varılmıştır.⁶⁹ Zira başvuran dernekler, salt üyelerinin bireysel haklarını ileri sürdükleri ve kendilerinin nasıl ve ne şekilde etkilendiklerini gösteremedikleri hallerde esasa ilişkin bir Sözleşme hükmü

⁶³ Mahkemenin bu konudaki içtihatları için bkz. Cannavacciuolo and others v. Italy, nos. 51567/14 and 3 others, § 216.

⁶⁴ Aly Bernard and 47 other natural persons as well as the association Greenpeace-Luxembourg, v. Luxembourg (dec.), n° 29197/95, (ECtHR 29 June 1999).

⁶⁵ Association des Résidents du Quartier Pont Royal, la commune de Lambersart and Others v. France (dec.), No 18523/91, (Commission 08 December 1992).

⁶⁶ Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, §§ 38, 41 and 43. Sivil toplum kuruluşlarının sağlık konularıyla ilgili mağdur olamayacaklarına dair bkz. Greenpeace E.V. and Others v. Germany (dec.), no. 18215/06, ECtHR 12 May 2009), yaşam hakkı ile üyelerinin kirliliğe maruz kalmaları nedeniyle maruz kaldıkları sağlık riskleri hakkında yetkililerin kendiliğinden bilgi sağlama yükümlülüklerini yerine getirmedikleri iddiasının mağduru olamayacaklarına dair bkz. Cannavacciuolo and Others v. Italy, §§ 216, 217-218.

⁶⁷ Besseau and Others v. France (dec.), no 58432/00, (ECtHR 7 February 2006).

⁶⁸ Cannavacciuolo and Others v. Italy, § 218.

⁶⁹ Mahkemenin çevre ile ilgili davalarda vardığı bu sonucun, iklim değişikliği bağlamında hükümet dışı kuruluşlara tanındığı locus standi yetkisi ile tutarsızlık oluşturduğu, kirliliğin de küresel ve nesiller arası tehditler oluşturduğu ileri sürülmüştür. **Krajnyák, Enikő** (2025), “Up in Smoke? Victim Status in Environmental Litigation Before The ECtHR”, EJIL Talk, Ayrıca bkz. Cannavacciuolo v Italy, concurring opinion of Judge Krenč, § 4 and partly concurring, partly dissenting opinion of Judge Serghides, § 2.

uyarınca mağdur statüsü kazanamayacaklardır. Bu durum ancak özel bir husus olan iklim değişikliği sorunu⁷⁰ veya başka bir istisnai durumun⁷¹ varlığı halinde söz konusu olabilmektedir.⁷² Yine orman yangınlarıyla mücadele gönüllüsü üyelerinden birkaçına yönelik dernek üyeliği nedeniyle yapılan bir saldırı dola-
yısıyla 3. maddenin tek başına veya 14. madde ile birlikte ihlali iddiasından der-
neğin mağduriyet talebi kabul edilmemiştir.⁷³ Bununla birlikte hükümet dışı
kuruluşların, Sözleşme'nin 2, 3 ve 5. maddeleri kapsamındakiler gibi yalnızca
gerçek kişilerle alakalı bazı haklarla ilgili olarak bir avukatın müvekkilini temsil
ettiği gibi sadece üyelerinin veya çalışanlarının temsilcisi olarak hareket edebil-
mesi kabul edilmektedir.⁷⁴ Bu konudaki içtihatlar sonraki başlık altında ayrıntılı
bir şekilde incelenecektir.

Öte yandan hükümet dışı kuruluşlar çevre sorunuyla ilgili ulusal yargılamala-
ra taraf olduğu takdirde, söz konusu yargılamalar salt üyelerinin çıkarlarının ko-
runmasına yönelik olsa bile bu tür yargılamalar kapsamında gerçekleştiği iddia
edilen Sözleşme'nin usule ilişkin 6/1. maddesi ihlalinin mağduru olabilecekler-
dir.⁷⁵ Ulusal mahkemelerce temyiz talebi, *locus standi* yetkisi bulunmaması nede-
niyle reddedilen ve yargılamaya taraf olmayan bir çevre koruma derneğinin 6/1.
maddenin ihlalinin mağduru olamayacağı belirtilmiştir.⁷⁶ Ayrıca yargılamaların

⁷⁰ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 475.

⁷¹ Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania, § 112.

⁷² Mahkeme başvuran derneklerin, hükümet ve yargı makamları nezdinde söz konusu kirlilik olgusunu ihbar etme, ayrıca üyeleri ile bölge halkının hayatlarının korunmasına ilişkin kamu-
sal makamların başarısızlığını ihbar etmede oynadıkları rol ve derneklerin kamu gözlemcisi
olarak hayati işlevini kabul etmiş, ancak mevcut başvuruda derneklerin Terra dei Fuochi olgu-
sunu oluşturan yasadışı atığın bertaraf edilmesine ilişkin farkındalık oluşturma ve bunları ih-
bar etmedeki katkılarını sorgulamadığını, zira derneklerin oynadığı kilit rolün İtalyan Senato-
su'nun 12. Komitesi tarafından da vurgulandığını belirtmiştir. Cannavacciuolo and others v.
Italy, § 218.

⁷³ Kreyndlin and Others v. Russia, no. 33470/18, (ECtHR 31 January 2023), §§ 46-47.

⁷⁴ Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, § 41.

⁷⁵ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 590; Gorraiz Lizarraga and
Others v. Spain, § 36.

⁷⁶ Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey, no 25680/05, (ECtHR 19 June 2018), §§ 114-
116.

tarafı olmayan üyelerinin menfaatlerini koruma amacıyla bir derneğin ulusal mahkemeler nezdinde dava açtığı hallerde, 6/1. maddenin ihlali iddiasıyla üyeleri de mağdur statüsüne sahip olabileceklerdir. Zira mağdur kavramının aşırı şekilci yorumu Sözleşme haklarının korunmasını etkisiz ve hayali hale getirebilecektir.⁷⁷

Potansiyel mağduriyetin de çevre ile ilgili bir dereceye kadar kabul edilebileceği görülmektedir. Örneğin hurda demirden çelik üretimi fabrikasının işletilmesine izin verilmesiyle ilgili bir başvuruda salt söz konusu işlemin doğasında var olan kirlilik risklerinden bahsedilmesinin mağdur statüsü için yeterli olmadığı, yeterli önlemler alınmadığı için eylemin zarar olasılığının ihlale yol açabilecek düzeyde olduğunun tartışılabilir ve ayrıntılı bir şekilde ileri sürülmesi gerektiği belirtilmiştir.⁷⁸ Yine yerleşim alanlarına rüzgar türbinleri inşasına izin verilmesine ilişkin bir başvuruda projenin ertelendiği hatta muhtemelen terk edildiği not edilmiş, rüzgar türbinlerinin çalıştırılmasının başvuranları doğrudan ve ciddi şekilde etkileyeceğine dair kanıt sunulamadığı, salt türbin kaynaklı bazı olumsuz etkilerden bahsedilmesinin yeterli olmadığı belirtilmiştir.⁷⁹ Bir demiryolu hattı⁸⁰ ve ekstra yüksek gerilim hattı⁸¹ planlarıyla ilgili başvurularda ise söz konusu altyapının yaratacağı kirlilik, rahatsızlık ve sağlık risklerinden şikayet eden ve planlanan güzergahlarda yaşayan kişilerin mağdur statüsü kabul edilmiştir.

B. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA MAĞDUR STATASÜ VE LOCUS STANDI

1. Mağdur Statüsü ve Locus Standi'nin İklim Değişikliği Perspektifinden Değerlendirilmesi

İklim değişikliği insan sağlığı ve çevre üzerinde ciddi etkilere yol açmakta özellikle kırılgan gruplar bakımından çeşitli hastalıklar ve ölüm oranlarında

⁷⁷ Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, §§ 38-39.

⁷⁸ Aly Bernard and 47 other natural persons as well as the association Greenpeace-Luxembourg, v. Luxembourg.

⁷⁹ Vecbaštika and Others v. Latvia (dec.), no. 52499/11, (ECtHR 19 November 2019), §§ 79-84.

⁸⁰ Maatschap Smits and Others v. Netherlands (dec.), no. 39032/97 and others, (ECtHR 3 May 2001).

⁸¹ Thibaut v. France (dec.), nos 41892/19 and 41893/19, (ECtHR 31 May 2022).

artışa sebep olmakta, devletlerin derhal harekete geçerek gerekli tedbirleri almaması halinde geri döndürülemez bir noktaya ilerleme ve felaketlere yol açma riski taşıdığına ilişkin bilimsel raporlar bulunmaktadır.⁸² AİHM'nin de belirttiği gibi “iklim krizinin çözümü, yasal, düzenleyici, mali, finansal ve idari tedbirlerle birlikte kamu ve özel yatırımlarını içeren kapsamlı ve karmaşık dönüştürücü politikalar gerektirir ve bunlara bağlıdır”.⁸³ İklim değişikliğinin insan kaynaklı nedenlerini kontrol eden devletler iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini de kabul etmekte, ortak ancak farklılaşmış sorumluluklar ve kapasiteleri temelinde sera gazı emisyonlarını azaltmak, iklim değişikliğine uyum sağlamak ve etkilerini azaltmak için UNFCCC ve Paris İklim Anlaşması kapsamında verdikleri taahhütleri başta olmak üzere diğer BM sözleşmelerini dikkate alarak gerekli önlemleri almayı üstlenmişlerdir. Bununla birlikte sorun devletlerin harekete geçmemesi veya yetersiz eylemlerinden, başka bir deyişle ihmallerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de Mahkeme devletlerin iklim değişikliğine neden olan eylemleri veya ihmalleri ile bireyleri etkileyen zararları arasında hukuken geçerli bir nedensellik ilişkisi kurulabileceği sonucuna varmıştır.⁸⁴

Mahkeme iklim değişikliğinin doğası, olumsuz etkileri ile gelecek riskleri dikkate alındığında, farklı şekil ve derecelerde etkilenen kişi sayısı belirsiz olduğundan mağdur statüsünün belirlenmesine özel bir ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir.⁸⁵ İklim değişikliği bağlamında devletin eylemleri veya ihmalleriyle bağlantılı bireysel zarar iddialarının, proaktif olmayan reaktif yargısal işlevi⁸⁶ dikkate alınarak *actio popularis* niteliğinde olmaksızın çözümlenmeye çalışıl-

⁸² Söz konusu bilimsel deliller için bkz. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 104-120.

⁸³ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 479.

⁸⁴ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 436, 478.

⁸⁵ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 479.

⁸⁶ Taleplerin uğranılan zararın telafisinden ziyade önleme veya hafifletme tedbirlerine yönelik olmasının, mağdur statüsünün tespitinde daha kısıtlayıcı bir yaklaşım gerektirdiğine ilişkin yaklaşımın, Sözleşme sistemini risklere karşı koruma konusunda Mahkeme'nin isteksiz olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. **Sefkow-Werner, Violetta** (2025) “Consistent Inconsistencies in The ECtHR's Approach to Victim Status and *Locus Standi*”, European Journal of Risk Regulation, C. 16, S. 2, ss. 814-823, s. 818.

mıştır. Zira genel düzenlemelerden kaynaklı çok fazla kişi tarafından mağduriyet iddiası ileri sürülebileceği⁸⁷ ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden de herkesin⁸⁸ bir şekilde doğrudan etkilenebileceği veya etkilenme riski altında kalacağından potansiyel olarak çok sayıda kişi mağdur statüsünü ileri sürebilecektir.⁸⁹

Bu bağlamda Mahkeme mağduriyet iddiasının öncelikle devletin yargı yetkisinde bulunan kişilerle sınırlı olacağını belirtmiştir.⁹⁰ Yargı yetkisindeki herkesin mağduriyet iddiasının kabulü durumunda ise genel iklim değişikliği politikaları kapsamında alınan her bir düzenleyici ya da uygulama tedbiri aleyhine yargı makamlarına başvuru mümkün olabilecektir. Bu durum da alınacak tedbirler konusunda yasama ve yürütme organlarının takdir alanının daraltabilecek ve bu organlar ile yargı organları arasında çeşitli çatışmalar yaşanması riskini doğurabilecektir. Kapsam dar yorumlandığında ise hükümetin eylemleri veya ihmallerinden hakları etkilenenlerin Mahkeme'ye başvuru hakkı engellenebilecektir. En fazla etkilenmesi beklenen gelecek nesillerin temsil dezavantajı da dikkate alındığında iklim değişikliğinin etkileri ve riskleriyle ilgili nesiller arası yük paylaşımı gündeme gelmektedir.⁹¹ Bu nedenle iklim değişikliği bağlamında mağdur sıfatının kapsamı hem hakların etkili bir şekilde korunması hem de *actio popularis*'in fiili kabulü anlamına gelmeyecek şekilde belirlenmelidir.⁹²

⁸⁷ Shortall and Others v. Ireland, § 53.

⁸⁸ Mahkeme'nin herkesin iklim başvurusuna izin vermemesine ilişkin bu yaklaşımı, ırk, sömürgecilik ve fabrika çiftçiliği gibi siyasi açıdan hassas başvuruları kabul edilemez bulmasına, hangi iklim davalarını kabul edeceğine ilişkin seçici olma istediğinden kaynaklandığı belirtilecek eleştirilmiştir. **Heri, Corina (2025/1)** "Climate-Related Vulnerabilities and the European Court of Human Rights: Reimagining Victim Status Through Intersectional Thinking", *Leiden Journal of International Law*, C. 17, ss. 1-24, s. 17.

⁸⁹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 481.

⁹⁰ Duarte Agostinho and others v. Portugal and 32 others, (GC), no. 39371/20, (ECtHR 9 April 2024). Ayrıntılı açıklama için bkz. **Açıkgül, Hacı Ali (2025)** "İklim Değişikliğinden Kaynaklı İnsan Hakları İhlalleri Nedeniyle Devletin Yargılama Yetkisine İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Organlarınca Verilen Kararların Analizi", *Adalet Dergisi*, S. 74, ss. 249-273.

⁹¹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 420.

⁹² Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 484.

Mahkeme öncelikle çevreye ilişkin içtihatların iklim değişikliği bağlamında mağdur statüsü ve *locus standi* sorununun çözümüne yardımcı olacağı ve yol göstereceği, ancak tek başına çözemeyeceğini belirtmiştir. Zira çevre ile ilgili içtihatlar, belli bir bölgedeki çevresel zarara yol açan belli bir soruna ilişkin olup, zararın mağdurları makul bir yaklaşımla sınırlandırılabilen ve tespit edilebilmektedir. Böylelikle zararın kaynağı ile kişiler üzerindeki zararlı etkileri arasında nedensellik bağı kurulabilmekte ve zararı azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla alınan veya ihmal edilen düzenlemeler ya da uygulama tedbirleri spesifik olarak belirlenebilmektedir.⁹³ Bu bağlamda iklim değişikliği başvurularında farklılık gösteren temel özellikler ve koşullar şu şekilde belirtmiştir:⁹⁴

- İklim değişikliğinin tek veya belirli bir sebebi bulunmamakta, sera gazı emisyonları çok sayıda ve farklı sebepten kaynaklanmakta, zarar da bu emisyonların toplamının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.
- En önemli sera gazı olan karbondioksit normal konsantrasyonlarda kendi başına toksik olmayıp, emisyonlar karmaşık bir etki zincirinin sonucu olarak zarara yol açmakta ve bu emisyonlar ülke sınırlarını dikkate almamaktadır.
- Bu etki zinciri hem karmaşık (complex chain of effects) hem de zaman ve mekân açısından öngörülemezdir. Toplam karbondioksit seviyesi küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine, bunlar da aşırı hava olaylarına neden olmakta, bu da aşırı sıcak hava dalgaları, kuraklık, aşırı yağış, kuvvetli rüzgarlar ve fırtınalar gibi olaylara sebep olmakta ve bunlar da orman yangınları, sel, heyelan ve çığ gibi felaketlerle sonuçlanabilmektedir. İnsanlar için acil tehlike bu tür sonuçlardan kaynaklanmakla birlikte uzun vadede yaşam kaynakları ve insan yaşamının en çok etkilenen bölgelerde yok edilme riski bulunmaktadır. Dolayısıyla tüm nüfus, farklı şekil, derece ve şiddette de olsa sonuçlardan etkilenmekte veya etkilenecektir.

⁹³ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 415.

⁹⁴ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, §§ 416-421.

- Sera gazı emisyonu tehlikeli faaliyetlerin yanı sıra sanayi, enerji, ulaşım, konut, inşaat ve tarım gibi temel faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Azaltım tedbirleri belli bir bölge ya da tesisle sınırlandırılmamakta, zorunlu olarak farklı sektörlerde kapsamlı düzenleyici politikalar gerektirmektedir. Uyum tedbirleri yerel eylemin yanı sıra etkili bir azaltım stratejisi de içermelidir.
- İklim değişikliğiyle mücadele çok merkezlidir. Ekonomiler ve yaşam biçimlerinin karbonsuzlaştırılması ancak farklı sektörlerde kapsamlı ve derin bir dönüşümle sağlanabilir. Bu tür yeşil dönüşümler kamu ve özel sektörü kapsayan çok karmaşık ve kapsamlı eylem, politika ve yatırım koordinasyonu gerektirdiği gibi bireylerin de birtakım sorumluluk ve yükler üstlenmeleri gerekir. Bu nedenle iklim değişikliğiyle mücadele politikaları hem hali hazırda yaşayan nesil hem de gelecek nesiller arasında zorunlu sosyal uyum ve nesiller arası yük paylaşımını içerir.
- İklim değişikliğiyle mücadele politika ve tedbirleri, sosyal, ekonomik, coğrafi ve demografik koşullara bağlı olarak devletlerin takdir yetkisi kapsamında ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. Ancak özellikle kısa vadede ortaya çıkabilecek birtakım uyuşmazlıklar demokratik karar alma süreçleri kapsamında değerlendirilir ve ulusal mahkemeler ile son aşamada AİHM'nin yargısal denetimine tabidir.⁹⁵

Mahkeme potansiyel mağduriyete ilişkin kriterlerin uygulanabilirliğini de değerlendirmiştir. Bu kapsamda meşru kişisel menfaati olan bir grup (class) üyesi herkesin mağdur sıfatı ileri sürebileceğine ilişkin içtihadının⁹⁶ neredeyse herkesi kapsayabileceği ve sınırlayıcı bir kriter olarak işlev göremeyeceğini, zira herkesin farklı şekil ve derecelerde mevcut ve gelecekteki iklim risklerinin orta-

⁹⁵ Söz konusu gerekçelerin iklim değişikliğini su, hava veya toprak kirliliği gibi önemi ülkeden ülkeye değişen diğer büyük sınır ötesi çevre sorunlarından nasıl ayırdığının tam olarak açık ve ikna edici olmadığı ancak varılan sonucun ikna edici olduğu belirtilmiştir. **Hösli, Andreas/Rehmann, Meret** (2024) "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz und Others v. Switzerland: The European Court of Human Rights' Answer to Climate Change", *Climate Law*, C. 14, S. 3-4, ss. 263-284, s. 275.

⁹⁶ Tănase v. Moldova, § 104.

dan kaldırılmasında meşru bir kişisel menfaati olduğunu iddia edebileceğinden bu kriterlerin uygulanamayacağı⁹⁷ sonucuna varmıştır.⁹⁸ Zira herkese başvuru hakkı tanınmasının *actio popularis* gündeme getirme riski bulunmaktadır.⁹⁹

Mahkeme iklim değişikliği bağlamında mağdur statüsüne ilişkin geleneksel yaklaşımın, zararın küresel ve yaygın niteliği nedeniyle birtakım zorluklar ortaya çıkardığını belirtmiştir.¹⁰⁰ Bu nedenle iklim davalarında mağdur statüsü anlayışının revize etmiş¹⁰¹ ve iklim değişikliğinin niteliklerini dikkate alarak gerçek kişilerin mağdur statüsü ile hükümet dışı kuruluşların *locus standi* yetkisine ilişkin yeni bir yaklaşım benimsemiştir.

2. Gerçek Kişilerin Mağdur Statüsü

Gerçek kişilerin mağdur statüsünü kazanabilmeleri için iklim değişikliğiyle mücadelede devletin ihmalinden kaynaklandığını iddia ettikleri zarar veya zarar riskinden kişisel ve doğrudan etkilendiklerini göstermeleri gerekmektedir. *Actio popularis* başvuruların engellenmesi amacıyla oldukça yüksek bir eşik belirlenmiştir. Buna göre başvuranlar;

- İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yüksek yoğunlukta maruz kalmalıdır. Yani hükümetin eylem veya ihmalinin başvuruyu etkileyen olumsuz sonuçları ya da riskinin düzeyi ve ciddiyeti önemli olmalıdır.

⁹⁷ Bu yaklaşımının kaçırılan bir fırsat olduğu, potansiyel mağduriyet bağlamında muhtemel ihlal ve çevresel zararlarla ilgili içtihatların birlikte uygulanabileceği, iklim risklerinin yakın çevresel tehlikeler gibi yeterince yakın bir zarar olarak değerlendirilebileceği halde kısaca n herkese mağdur statüsü verilebileceği endişesiyle uygulanmaması eleştirilmiştir. **Sefkow-Werner**, s. 818. Ayrıca gelecek nesillerin potansiyel mağduriyetinin kabulüyle sorunun çözümlenmesinin, hem yeterince temsil edilmeyen kırılgan gruplara ilişkin önceki içtihatlarıyla daha tutarlı hem de *actio popularis* tartışmaları bakımından daha sağlıklı olabileceği, böylelikle derneklerin gelecek nesiller adına temsil yetkisinin yanı sıra gerçek kişi başvuranların da neden mağdur statüsüne sahip olmadığının açıklanabileceği belirtilmiştir. §§ **Letsas**, s. 449-453.

⁹⁸ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, § 485.

⁹⁹ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, §§ 483-484.

¹⁰⁰ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, § 424-426.

¹⁰¹ **Heri, Corina** (2025) "The ECtHR's KlimaSeniorinnen Judgment: A Cautious Model for Climate Litigation", *Spanish Yearbook of International Law*, C. 28, ss. 311-319, s. 314.

- Zararı azaltmak için makul önlemlerin bulunmaması veya yetersiz olması nedeniyle başvuranın bireysel korunmasının sağlanması için acil bir ihtiyaç ortaya çıkmalıdır.¹⁰²

İklim değişikliğinin doğrudan etkisini tespit edebilmek için olumsuz sonuçlarından kaynaklı riskin *belirli bir düzeyi ve ciddiyeti* gibi ayırt edici ölçütlere dayanılmış ve bu kapsamdaki bireylerin korunma ihtiyaçlarının *acil niteliği*¹⁰³ dikkate alınmıştır.¹⁰⁴ Başvuranın bu kriterler uyarınca belirlenen yüksek eşiği¹⁰⁵ karşılayıp karşılamadığı, her davanın somut koşulları bağlamında yerel ve bölgesel koşullar ve bireysel özellikler ve kırılğanlıklar¹⁰⁶ gibi durumlar dikkate alı-

¹⁰² Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 487.

¹⁰³ Bireysel koruma sağlamak için acil bir ihtiyaç olup olmadığının belirleyici bir faktör olarak belirlenmesinin endişe verici olduğu belirtilerek eleştirilmiştir. Bu sonucun insan hakları hukukunun ardındaki liberal varsayımların bir başka ifadesi olduğu, bu anlayışın iklim kriziyle karşı karşıya kaldıklarında öznelarının kendi refahlarından ideal olarak sorumlu olarak gördüğünü, daha açık bir deyişle soyutlanmış, kendi kendine yeten bireyler kendilerini iklim değişikliğine karşı koruyabildikleri sürece devletin harekete geçmesi gerekmediği fikrini ifade ettiği, iklim eylemi ve özellikle de iklim değişikliğiyle mücadele için hak temelli talepleri istisna laştırdığı ileri sürülmüştür. **Heri** (2025/1) s. 18.

¹⁰⁴ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 486.

¹⁰⁵ Eşiğin bu kadar yüksek tutulmasında bireysel başvuran sayısını sınırlı tutma niyeti olduğu bu nedenle de doğrudan mağdura ilişkin geleneksel anlayışın güçlendirildiği belirtilerek eleştirilmiştir. **Sefkow-Werner**, s. 819.

¹⁰⁶ Mahkeme kararlarında kırılğan grupların korunmasının ayrı bir önem taşıdığı, kırılğanlık anlayışının çocuklar, tutuklular, cinsel şiddet mağdurları, sığınmacılar, Romanlar, psikososyal engelliler, HIV/AIDS hastaları ve nadiren de olsa çeşitli sağlık sorunlarını içeren gruplara kişiye özel, duyarlı insan hakları koruması sağladığı, bu korumanın kimlikler, deneyimler, eşitsizlikler ve bağımlılık durumları gibi çeşitli özelliklerden kaynaklanan kırılğanlığa devletin özel ilgi veya koruma sağlaması gereğini gösterdiğini, Mahkeme içtihatlarında da kırılğanlığa atıfta bulunulmasının usuli gereklilikleri özelleştirebileceği, 3. madde kapsamında işkence ve insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağına ilişkin ciddiyet eşiğini uyarlayabildiği ve sınırlandırılabilir haklar konusunda devletin takdir yetkisini daraltabildiği, dolayısıyla kırılğanlığın Mahkeme önündeki bireysel başvurular bakımından olumlu etkileri olabildiği belirtilmiştir. **Heri** (2025/1) s. 6-7. Bununla birlikte Mahkeme iklim değişikliğinin çok sayıda insanı etkilemesinin belirli kırılğanlıkları dışlamadığını kabul etse de bu durumun temsili başvurulara doğru bir kayma ile gölgelenebileceği, bireysel mağdur statüsüne ilişkin sıkı gereklilikler ve belirli bireysel zararlara yapılan güçlü vurgunun hiç kimsenin bu standardı gerçekten karşılayamadığı halde ters tepebileceği ileri sürülmüştür. **Heri, Corina** (2024) “KlimaSeniorinnen and Its Dis-

narak belirlenecektir. Mahkeme ayrıca başvurunun niteliği ve kapsamı, iklim değişikliğinin zaman içindeki reel olumsuz etkileri veya gerçekleşme olasılığı, başvuranın yaşamı, sağlığı veya refahı üzerindeki özel etkisi, zararlı etkilerin büyüklüğü ve süresi, riskin kapsamı ve başvuranın hassasiyetinin niteliği gibi bütün hususları dikkate alarak mağdur sıfatının kazanılıp kazanılmayacağını tespit edecektir.¹⁰⁷

Bu kapsamda Mahkeme başvuru tarihi itibarıyla 75 yaşından büyük olan gerçek kişi dört başvuranın davalı devletin iklim değişikliğine ilişkin önlemleri almakta yetersiz kalması sonucunda yaşlı kadınlar olarak karşılaştıklarını ileri sürdükleri kişisel şikayetlerini mağdur sıfatı açısından değerlendirmiştir. Başvuranlar sıcak hava dalgalarına katlanmakta zorluk çektikleri bu kapsamda bir kısmı ortak, bir kısmı ayrı ayrı olmak üzere güneşlenirken evin balkonunda birden yere yığılma, sıcak günlerde yoğunlaşan gut atakları geçirme, günlük rutin iş ve işlemlerini değiştirmek zorunda kalma, tüm gün evde kalma zorunluluğu, düzenli olarak kan basıncını ölçme ve ardından ilaçlarını buna göre alma gerekliliği, yaz döneminde yaşamın termometreye göre belirlenmesi ve kardiyovasküler sorunlar yaşandığına ilişkin sağlık raporu, astım hastası olma ve kısıtlı yaşamdan dolayı sosyal çevrede sorunlar yaşama gibi genel şikayetlerin yanı sıra birtakım somut şikayetler ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁸

Mahkeme sıcak hava dalgalarının yaşlı başvuranların yaşam kalitesini etkilediğini kabul etmekle birlikte mevcut bilgi ve belgelerden, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kaldıkları veya gelecekte maruz kalma riski altında oldukları ve bu durumun belirtilen kriterlerin gerektirdiği yüksek eşik göz önüne alındığında, bireysel korumalarının sağlanması için acil bir ihtiyaç doğurmadığı sonucuna varmıştır.¹⁰⁹ Ayrıca başvuranların gelecekteki risklerin kendileri

contents: Climate Change at the European Court of Human Rights” European Human Rights Law Review, C. 4, ss. 317-331, s. 317, 328; **Sefkow-Werner**, s. 819.

¹⁰⁷ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 488.

¹⁰⁸ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, §§ 13-21.

¹⁰⁹ Başvuranların yaşlı kadınlar olarak savunmasız olmalarının mağdur statüsü verilmesi için yeterli görülmemesi, kırılganlık ile bireysel zarar ve adalete erişim arasındaki etkileşim tanınmış olsaydı iklim davalarında yeni mağdur testine daha fazla çerçeve çizilebileceği belirtilerek

açısından mevcut olduğunu kanıtlayamadıklarını belirtmiştir. Astım hastası olduğunu ileri süren başvuranın sıcak hava dalgalarının yaşlı kadınlardan herhangi bir kişinin yaşayabileceği olağan etkilerin ötesinde belirli bir hastalık veya başka ciddi olumsuz bir etkiyle karşılaştığına dair somut bir husus ileri sürmediğini, astım hastalığına ilişkin rapor sunmasına rağmen sıcak hava dalgalarıyla ilgili daha önce doktora başvurmadığını not etmiş ve başvuranın sağlık durumu ile Mahkeme önündeki şikayetleri arasında bir ilişki kurmanın mümkün olmadığı sonucuna varmıştır.¹¹⁰ Bu gerekçelerle Mahkeme gerçek kişi başvuranların yukarıda belirtilen iki temel kriteri karşılamadıklarından mağdur statüleri bulunmadığını belirtmiştir.¹¹¹

3. Hükümet Dışı Kuruluşların *Locus Standi* Yetkisi

Hükümet dışı bir kuruluş iklim değişikliği nedeniyle yalnızca gerçek kişilere yönelik olmayan bir hak ihlalinin mağduru olduğunu iddia ediyorsa, diğer ko-

eleştirilmiş, ancak iklim davalarında kırılganlığa özellikle engellilik veya kesişimselliğe dayalı mağdur statüsü için hangi faktörler veya argümanların kabul edilebileceğinin derdest Müllner v Austria, no 18859/21 davasında netlik kazanabileceği belirtilmiştir. **Sefkow-Werner**, s. 819. Ayrıca mağduriyet kriterlerinin başvuranların mahkemeye erişimi açısından revizyona tabi olabileceği, kararın bu yönde alan bıraktığı, Müllner başvurusunun mağduriyetin yorumunu yeniden gözden geçirme ve potansiyel olarak başvuranın iddiasına dayalı bir ihlal tespit etme fırsatı sunduğu, bkz. **Savaresi, Annalisa** (2025) “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: Making Climate Change Litigation History”, *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, C. 34, S. 1, ss. 279-287, s. 286 belirtilmiştir. Yine derneklerin temsiline izin verilmekle kısmen telafi edilse de bireysel mağdur statüsüne ilişkin aşırı kısıtlayıcı bir anlayış olan bu yaklaşım yerine başvurunun merkezindeki kesişen kırılganlıkların ciddiye alınmasının, Mahkeme’nin bu sonuçtan kaçınmasına da yardımcı olabileceği belirtilmiştir. Bkz. **Heri** (2025/1) s. 24. Öte yandan yaşlı kadınların iklim değişikliğinden özellikle etkilendiği iddiasının asılsız olduğu, bireysel başvuranların hakkı olsaydı, herkesin hakkı olurdu, gerekçesiyle Mahkeme’nin vardığı sonucun doğru olduğu, **Milanović, Marko** (2024) “A Quick Take on The European Courts Climate Change Judgments”, *EJIL:Talk!* belirtilmiştir.

¹¹⁰ Böylelikle tıbbi raporlara rağmen gerçek kişiler tarafından iklim değişikliği ile ilgili yapılan başvuruların kabul edilemez bulunduğu, ancak benzer bir başvuruda yüksek eşik kriterinin açıklanabileceği ileri sürülmesine rağmen. bkz. **Heri** (2025/1) s. 13; kararın başvuranın sıcaktan kaynaklı ciddi bir tıbbi rahatsızlıktan mustarip olduğunun gösterilebildiği durumlarda mağdur statüsü verilmesine kapı araladığı belirtilmiştir. **Hösli/Rehmann**, s. 267.

¹¹¹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, §§ 533-535.

şulları taşıdığı takdirde kendi adına başvuruda bulunabilmesine bir engel bulunmamaktadır.¹¹²

Öte yandan günümüz modern toplumlarında bireylerin özellikle karmaşık idari kararlara karşı menfaatlerini etkili bir biçimde savunabilmeleri amacıyla dernekler gibi sosyal kuruluşlara başvurmaları önemli bir araç hatta bazen de tek araç olabilmektedir. Bu tür kuruluşların üyelerinin menfaatlerini korumak amacıyla hukuki süreçlere başvurma yetkisi de çoğu Avrupa ülkesince tanınmakta ve üyelerinin özel ve aile hayatına saygı hakkı ile karar alma süreçlerine katılmalarıyla ilgili ulusal mahkemeler önündeki yargılamalara ilişkin başvurularda Sözleşme'nin 6/1. maddesi kapsamında mağdur statüsü bulunduğu da kabul edilmektedir.¹¹³

Mahkeme benzer bir ihtiyacın küresel ve karmaşık bir olgu olan ve olumsuz etkileri tüm insanlığın ortak kaygısı haline gelen iklim değişikliği bağlamında daha belirgin olduğunu belirtmiştir. Zira iklim değişikliği özelinde nesiller arası yük paylaşımı hem şu anda yaşayan nesil hem de gelecek nesiller açısından özel bir önem taşımaktadır. Zira Sözleşme hayatta olan ve yargı yetkisinde bulunanlar bakımından devletlere yükümlülükler yüklese de iklim değişikliğiyle mücadeledeki mevcut politika ve uygulamalardaki başarısızlıklar ve ihmallerin sonuçlarıyla gelecek kuşaklar daha ağır bir şekilde karşılaşacaklardır. Gelecek nesillerin mevcut karar alma süreçlerine katılma imkânları olmadığı gibi, UNFCCC'nin 3. maddesi uyarınca taraf devletler iklim sistemini insanlığın mevcut ve gelecek kuşaklarının yararına olacak şekilde koruma yükümlülüğü altına da girmişlerdir.¹¹⁴ Bu nedenle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden fiilen etkilenenlerin yanı sıra etkilenme riski altında olan gelecek nesillerin de haklarının korunması ve insanlığın ortak sorunu iklim değişikliği ve olumsuz etkileriyle mücadelenin aciliyeti ortadadır. Zira devletler kendi yargı alanında bulunan ve hem iklim değişikliğinden etkilenenlerin hem de derhal harekete

¹¹² Sefkow-Werner, s. 819.

¹¹³ Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, §§ 9-10, 32 and 36-39; Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos" v. Greece, nos. 6978/18 and 8547/18, (ECtHR 21 November 2019), § 52.

¹¹⁴ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 420.

geçilmediği takdirde gelecekte ciddi ve telafi edilemez bir şekilde etkilenme riski altında bulunanların haklarını güvence altına almak için gerekli politikaları geliştirmeli ve uygulamalıdır. Bu nedenle Mahkeme nesiller arası yük paylaşımı ilkesinin mevcut politika ve uygulamaların gelecek nesiller adına yargısal incelenmesine¹¹⁵ gerekçe oluşturabileceği sonucuna¹¹⁶ varmıştır.¹¹⁷

Bu bağlamda Mahkeme hükümet dışı kuruluşların *locus standi* yetkisinin gerekçesi olarak nesiller arası yük paylaşımı kavramına özel bir önem atfetmiştir. Bu kavramın özel bir önem taşıdığı iklim değişikliği bağlamında dernekler gibi hükümet dışı kuruluşlar aracılığıyla toplu eylemin, belirgin bir temsil dezavantajına sahip olanların sesini duyurabileceği ve ilgili karar alma süreçlerini etkileyebileceği araçlardan biri olabileceğini belirtmiştir. Zira iklim değişikliğinin küresel ve karmaşık niteliği, birden fazla nedenden kaynaklanması, olumsuz etkilerinin belirli bir birey veya birey grubu ile ilişkili olmayıp insanlığın ortak bir kaygısı olması ve nesiller arası yük paylaşımının gerekliliği dikkate alındığında her bireyin kendi adına dava açmasını beklemek yerine dernekler gibi hükümet dışı kuruluşlar iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden etkilenenler ve etkilenme riski altında olanların¹¹⁸ insan haklarının korunması amacıyla hukuki yollara başvurabile-

¹¹⁵ Venedik Komisyonu da müdahale dilekçesinde iklim davalarının azınlığın çoğunluğa karşı korunmaya ihtiyaç duyduğu geleneksel insan hakları çatışması gibi olmadığını, gelecek nesillerin haklarının korunmasına ilişkin tamamen yeni bir boyut olduğunu, gelecek nesillerin günümüz demokrasisine katılmadığı ve oy kullanmadığı için, yargı organının gelecek nesilleri günümüz politikacılarının kararlarına karşı korumak için en iyi konumda olduğunu ileri sürmüştür. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, § 199.

¹¹⁶ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, § 499.

¹¹⁷ AİHM'deki iklim davalarında öne sürülen üç temel itirazın ise iklim eylemi ve iklim etkileri riskinin davacıların iddia ettiği kadar acil olmadığı (bilime aykırı itiraz), iklim değişikliği konusunda karar alma ve menfaatlerin dengelenmesini gerektirdiği (dengeleme itirazı) ve iklim eyleminin ulusal yasama çabaları gerektiren siyasi bir konu yani uluslararası mahkemelerin standartları belirleyemeyeceği (demokratiklik itiraz) olduğu belirtilmiştir. *Heri* (2025/1) s. 20.

¹¹⁸ *Locus standi* testi belirlenirken kullanılan üyeler veya etkilenen diğer bireyler ifadesinin hakları savunulan kişileri sınırlandırdığı, genel halktan daha dar, ancak gerçek kişi başvuranlara uygulanan mağdur statüsü eşliğinden daha geniş bir "ikinci derece" mağdur statüsü olduğu, iklim değişikliğinden hakları etkilenen ancak bu ihlali yalnızca bir dernek aracılığıyla ileri sürebilen bireyler anlamında farklı bir mağdur anlayışı gündeme getirebileceği, bu yorumun 34. madde yorumlanırken benimsenen oldukça işlevsel bir yaklaşımı vurguladığı, özellikle asılsız başvuru-

ceklerdir. Böylelikle esasen kendileri mağdur olmayan derneklerin özel bir yetki belgesi olmaksızın bireylerin çıkarlarını temsil etmelerine cevaz verilmiş¹¹⁹ ve nesiller arası yük paylaşımının bir gereği olarak gelecek nesilleri de kapsayacak şekilde iklim değişikliğinden etkilenenler ve etkilenecekleri temsilen iç hukuk yollarına ve son tahlilde AİHM'ye başvurabilmelerine ilişkin *locus standi* yetkileri iklim değişikliği başvurularına özel yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir.¹²⁰

Mahkeme bu bağlamda hükümet dışı bir kuruluş olan bir derneğin, Sözleşme'nin ihlalinin mağduru olmamasına rağmen belli koşullarda üyeleri adına bireysel başvuruda bulunma hakkının mümkün olabileceğine ilişkin kendi içtihatlarına¹²¹ da atıf yapmıştır. Bununla birlikte *actio popularis* niteliğindeki yaşam koşullarının genel olarak kötüleşmesine ilişkin soyut şikayetlere cevaz vermemek amacıyla bu tür başvuruların belirli koşullara tabi olması gerektiğini belirtmiştir.¹²²

Mahkeme daha önceki bazı içtihatlarında¹²³ da değindiği çevreyle ilgili davalarda bireylerin yerine derneklerin geçebilme olasılığını esasen öngören Aar-

uların sayısını azaltacağı ve bu tür endişeleri ele alan şikayetleri temsili bir başvuru yoluyla yönlendirmek için bir araç sağlayacağı, ayrıca iklim değişikliğinin kolektif boyutunun bir insan hakları sorunu olarak kabul edilmesinde tutarlılık sağlayacağı belirtilmiştir. Bkz. **Sefkow-Werner**, s. 821.

¹¹⁹ Derneklerin bu şekilde temsil rolünün kabul edilmesi ile çevre ve iklim sorunlarına ilişkin bireysel haktan ziyade sosyal dayanışma ve menfaatlerin korunmasında kolektif eylem ihtiyacı öne çıkmıştır. Mahkeme de kolektif eylemi vurgulamış ve kararlarının sadece davaları karara bağlamadığını daha genel olarak Sözleşme hükümlerini açıklığa kavuşturduğu, koruduğu ve geliştirdiğini, böylelikle de taraf devletlerin üstlendikleri yükümlülöklere uymalarına katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. **Eckes, Christina** (2024) "It's The Democracy, Stupid!" In *Defence of KlimaSeniorinnen*, ERA Forum 25, ss. 451- 470, s. 460,461.

¹²⁰ **Wewerinke-Singh, Margaretha** (2025) "Climate Protection Obligations Under The European Convention on Human Rights: The KlimaSeniorinnen Judgment", *European Constitutional Law Review* C. 21, S. 2, ss. 356-374, s. 360.

¹²¹ *Asselbourg and Others v. Luxembourg*, Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, §§ 41 and 43.

¹²² *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, § 489, 498, 500.

¹²³ *Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif Stop Melox et Mox v. France* (dec.), no. 75218/01, 28 March 2006.

hus Sözleşmesi'ne¹²⁴ de atıf yapmıştır. Ancak bu tür başvuruların Sözleşme sisteminde kabul edilmeyen *actio popularis* yaklaşımının kabulüyle sonuçlanmaması amacıyla bireylerin insan haklarını korumayı amaçlayan AİHS'nin niteliği ve amacı ile çevresel konularda kamu katılımını artırmayı amaçlayan Aarhus Sözleşmesi arasındaki farklar, iklim değişikliği ve geleneksel çevresel sorunlar arasındaki farklar ile Aarhus Sözleşmesi'nin kamusal yararın etkilendiği hallerde çok geniş bir *locus standi* yetkisi vermesinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir.¹²⁵

Bu bağlamda her somut başvuru bağlamında başvuran derneğin kuruluş amacı, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olma niteliği, davalı devletin ülkesindeki faaliyetlerinin niteliği ve kapsamı, üyelik yapısı ve temsil gücü, ilkeleri ve yönetim şeffaflığı gibi faktörleri dikkate alarak adaletin gerektiği gibi yerine getirilmesi amacıyla *locus standi* yetkisi tanınabileceğini belirtmiştir. Bir derneğin, taraf devletin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden bireyleri korumak için gerekli önlemleri almadığı iddiasıyla başvuruda bulunabilmesi amacıyla *locus standi*'ye sahip olabilmesi için aşağıdaki koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir:

- Davalı ülkede yasal olarak kurulmuş olmalı veya *locus standi* yetkisi olmalıdır.
- Üyelerinin veya diğer kişilerin iklim değişikliğinden etkilenen insan haklarını savunmayı yasal olarak amaçlamalı ve bu özel amaç iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlere karşı insan haklarını korumak için toplu eylemi de içermelidir.¹²⁶

¹²⁴ Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, 25 Haziran 1998'de imzaya açılmış ve halihazırda 47 devlet ve Avrupa Birliği taraftır. Türkiye imza ve onay süreçlerini başlatmamış olup, Sözleşme'ye taraf değildir. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27#1> s.e.t. 20.10.2025.

¹²⁵ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 501.

¹²⁶ Bu kriterin bazı belirsizlikler içerdiği, örneğin tüzüğünde iklim davası açma özel yetki belirtilmemekle birlikte daha geniş amaç ve yetkileri olan derneklerin bu şartı karşılayıp karşılamayacağını belli olmadığı belirtilmiştir. **Heri** (2025) s. 316.

- İklim değişikliğinden Sözleşme kapsamındaki hakları etkilenen üyeleri ve diğer kişiler adına hareket etmeye yetkili olmalı veya en azından onları temsilen hareket edebileceğini gösterebilmelidir.¹²⁷

Öte yandan bir derneğe *locus standi* yetkisi tanınmasının temsil ettiği kişilerin iklim değişikliği bağlamında gerçek kişilerin mağdur statüsü için geçerli olan şartları taşıma gibi ayrı bir şarta tabi olmayacağı belirtilmiştir.¹²⁸ Başka bir deyişle derneğin adına dava açtığı üyeleri veya gelecek nesiller için gerçek kişi mağdurlarda aranan şartlar aranmayacaktır. Böylelikle derneklerin *locus standi* yetkisi kriterlerine ilişkin geleneksel yaklaşımdan ayrılarak daha esnek bir çerçeve belirlenmiştir. Bununla birlikte Mahkeme bu sonucun *actio popularis*'e yol açmamasına dikkat etmiştir.¹²⁹ Koşulları karşılayan derneklerin *locus standi* yetkisinin ulusal düzeyde tanınmaması gibi sınırlandırmalar olması halinde ise adaletin gerektiği gibi uygulanması amacıyla,¹³⁰ bireysel üyelerinin veya diğer etkilenen kişilerin ulusal hukuktaki aynı veya ilgili yargılamalarda mahkemeye erişim hakkı olup olmadıkları da dikkate alınabilmektedir.¹³¹ Zira iklim değişikliğinden kaynaklı zararların ele alınmasında sivil toplumun rolüne ilişkin çağdaş toplumdaki evrim¹³² ve kolektif eylemin özel önemi¹³³ dikkate alınarak derneklerin *locus standi* yetkisi için daha düşük bir çita belirlemiştir.¹³⁴

Bu kapsamda Mahkeme başvuran derneğin üye yapısı ve temsiliyeti ile kuruluş amaçları doğrultusunda:

- İklim değişikliğinin tehditlerine karşı bireylerin hak ve menfaatlerini savunma amacıyla İsviçre yasalarına göre kurulan kâr amacı gütmeyen bir dernek olduğunu,

¹²⁷ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 502.

¹²⁸ Bu sonuç iklim değişikliği davaları bakımından son derece önemlidir. **Sefkow-Werner**, s. 816.

¹²⁹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 501.

¹³⁰ Derneğin İsviçre'nin iklim eylemsizliğine itiraz etme hakkı, adaletin gerektiği şekilde yerine getirilmesinin yararına olduğu düşüncesine dayandırılmıştır. **Sefkow-Werner**, s. 822.

¹³¹ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 503.

¹³² Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 497.

¹³³ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 499.

¹³⁴ **Wewerinke-Singh**, s. 360. Bu sonucun iklim değişikliğinden kaynaklı davaların yalnızca tüzel kişiler aracılığıyla açıldığında kabul edilebileceği anlamına geldiği belirtilmiştir. **Heri** (2025/1) s. 13.

- İsviçre’de yaşayan ve ortalama yaşları 73 olan 2.000’den fazla kadın üyesi bulunduğunu,
- İsviçre’de sera gazı emisyonlarını azaltma ve küresel ısınma üzerindeki etkilerine ilişkin faaliyette bulunmayı amaçladığı, böylelikle bireylerin insan haklarını iklim değişikliğinden kaynaklanan tehditlere karşı savunma özel amacı olduğunu,
- Yalnızca üyelerinin çıkarları değil, genel kamunun ve gelecek nesillerin çıkarları doğrultusunda da hareket ederek etkili iklim koruması sağladığını,
- Üyelerinin menfaatleri doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerini ele almak için yasal yollara başvuru dahil çeşitli eylemlerle amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştığını ve bunun kolektif bir başvuru yolu teşkil ettiğini,
- Mahkeme önünde iklim değişikliğinin üyelerinin üzerindeki etkilerine ilişkin haklarını kullanabilmelerini sağlamak için hareket ettiğini açıkladığını,
- Yaşamları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri üzerinde iklim değişikliğinin belirli tehditlerine veya olumsuz etkilerine maruz kalan üyeleri ve diğer kişiler adına hareket etmek için yetkili ve temsilen hareket ettiğini,
- Üyeleri adına sürdürdüğü şikayetlerin 8. madde kapsamına girdiği ve açıklanan gerekçelerle *locus standi* yetkisinin olduğu sonucuna varmıştır.¹³⁵

Bununla birlikte hakim Eicke çoğunluğun Sözleşme metni veya taraf devletlerin niyetine dayanmayan yeni yükümlülükler ortaya çıkardığını, bu sonucun Mahkeme’nin rolü ve yetkisini aştığını ve adeta kabul edilebilir sınırlar içerisinde evrimsel yorumun sınırlarını aşan bir yargısal mevzuat niteliğinde olduğunu, ayrıca dernekler için mağdur statüsünün bu kadar genişletilmesinin Sözleşme’yi *bir actio popularis* mekanizmasına dönüştürme riski taşıdığını ileri sürmüş ve çoğunluk görüşüne katılmamıştır.¹³⁶

¹³⁵ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, §§ 10, 521-526.

¹³⁶ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, partly concurring, partly dissenting opinion of Judge Krenck, § 45.

III. YENİ YAKLAŞIMIN *ACTIO POPULARIS* AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Latince bir kavram olan *actio popularis*, dava ya da eylem, hareket anlamına gelen *actio* sözcüğü ile halk anlamına gelen *populus* kelimesinden türetilen *popularis* sözcüğünün bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ve Türkçe'ye halk davası ya da kamu davası diye çevrilmektedir.¹³⁷ *Actio popularis* Roma Hukuku'ndan gelmekte ve bireylerin kendi haklarını koruyabilmek için açtıkları *actio privata* davalardan farklı olarak herhangi bir kişinin kamu yararını korumak amacıyla dava açma hakkı anlamına gelmektedir.¹³⁸ Toplumsal çıkarlar ve refahın korunması amacıyla öngörülen istisnai bir hukuk yolu olup, doğrudan mağdur bulunmamaktadır.¹³⁹ Kamu yararı açısından tehlike oluşturan bir durum söz konusu olduğunda herhangi bir vatandaş sorumlu tarafın cezalandırılmasını talep edebilmekte, sonuçta devlet hazinesi lehine bir tazminata hükmedilebilmektedir.¹⁴⁰ Bu nedenle *actio popularis*'in önleyici bir niteliği bulunmaktadır.

Günümüzde *actio popularis* bireysel zararları gidermekten ziyade, belirli olmayan kişilere yönelik muhtemel zararları engellemek başka bir deyişle kamusal ve kolektif menfaatlerin zarar görmesini önlemek amacıyla kabul edilmektedir.¹⁴¹ Bu tür davalar herhangi bir vatandaş veya toplum adına belli temsilciler tarafından açılabilen ve klasik dava ehliyeti kurallarını genişleten kanuni düzenlemeler veya yargısal yorumlara dayanmaktadır.¹⁴² Başvuranın dava sonunda kişisel bir menfaat elde etmemesi nedeniyle *actio popularis*'in hukuk

¹³⁷ **Yılmaz, Kubilay** (2024) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Mekanizmasında Actio Popularis Yaklaşımı", T.C. Danıştay Dergisi, s. 157, ss. 403-435, s. 405.

¹³⁸ **Ahmadov, Farid Turab** (2017) The Right of Actio Popularis before International Courts and Tribunals (A Thesis Submitted for The Degree of Doctor of Philosophy), St Anne's College University of Oxford, s. 15. Uluslararası Adalet Divanı da *actio popularis* bir topluluğun herhangi bir üyesinin kamu yararını savunmak için yasal işlem başlatma hakkı olarak tanımlanmaktadır. (South West Africa, Ethiopia and Liberia v South Africa, Second Phase, [1966] ICJ Rep 6, ICJ 158 (ICJ 1966), (ICJ 18 July 1966), § 88.

¹³⁹ **Ahmadov**, s. 15.

¹⁴⁰ **Ekiz/Koç Başar**, s. 834.

¹⁴¹ **Ahmadov**, s. 19.

¹⁴² **Ahmadov**, s. 19.

sistemleri tarafından kabul edilmesinin, kamu yararının gerektirdiği alanlarda demokratik katılımın artmasına ve bireyin kamusalılığının aktifleştirilmesine de katkı sağlayacağı belirtilmektedir.¹⁴³

Actio popularis günümüzde genellikle bireylerin kamu yararına aykırı olduğu gerekçesiyle kanun, idarenin düzenleyici işlemleri ya da eylemlerinin Anayasa'ya aykırılığını ileri sürüp süremeyecekleri tartışması etrafında toplanmaktadır. Bu kapsamdaki bir başvurunun *actio popularis* niteliğinde sayılabilmesi için bireylerin hukuka aykırılığını ileri sürdüğü kanun ya da idari işlemleri yargı organlarının önüne getirme yetkisi olması ve kişisel menfaatleri olmaksızın salt kamu yararı amacıyla bu tür davaları açabilmeleri gerekir.¹⁴⁴ Çeşitli ülkelerde *actio popularis* mevzuata da dahil edilmiş¹⁴⁵ ve genellikle herhangi bir kişi veya toplumun tamamı adına hareket eden belirli bir grup kişiye ya da kuruluşa, çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarına arazi kullanımı, şehir ve ülke planlaması, milli parkların kullanımı, kıyı suları, ceza hukuku, çevrenin korunması, kültürel ve tarihi mirasın korunması gibi alanlarda kamusal yarar amacıyla dava açma imkanı verilmiştir.¹⁴⁶

Actio popularis'in topluluk davası (class action) olarak bilinen davalarla benzerlikler taşımasına rağmen, bu tür davalardan farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir. Söz konusu davalar bir menfaat ya da çıkarı ihlâl edildiği ileri sürülen belirli bir grup ya da bireyler adına açılır. Bu tür davalarda bir menfaat grubu veya kuruluş kendisi ile ilişkili bireyler adına ve onları temsilen dava açar. *Actio popularis*'te ise doğrudan ve somut bir zarara uğramayan bireyler de dava açabilmektedir. Yargılama sonucunda verilecek karardan dava açanlar ile fayda sağlayacak kişiler arasında bu tür bir ilişki ya da irtibatın bulunması gerekmemektedir.¹⁴⁷

¹⁴³ Ekiz/Koç Başar, s. 835.

¹⁴⁴ Ekiz/Koç Başar, s. 837.

¹⁴⁵ Anayasamızın 150. maddesinde Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki milletvekillerine tanınan kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptal davası açabilme yetkisi ile 152. maddesi uyarınca görülmekte olan bir davaya bakan mahkemenin itiraz yoluna başvurma yetkisinin de *actio popularis* niteliği olduğuna ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Bkz. Yılmaz, s. 418-420.

¹⁴⁶ Ahmadov, s. 18.

¹⁴⁷ Ekiz/Koç Başar, s. 836.

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda Roma Hukuku ve modern hukuk sistemlerinde *actio popularis* davaların özellikleri genel olarak şu şekilde belirlenebilir:

- Davacının bireysel veya özel menfaatinden ziyade kamusal menfaati korumak amacıyla açılır, davacının kişisel bir zarara uğraması şartı aranmaz.
- Belirli olmayan kişilere yönelik muhtemel zararları veya hasarı önlemek amacıyla açılır. Bu nedenle zarar dolayısıyla açılan normal davalardan ayrılır.
- Topluluk üyesi bir kişi veya topluluğun menfaatlerini temsil eden özel olarak atanmış bir temsilci tarafından açılır.¹⁴⁸

AIHS'nin 34. maddesi uyarınca hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesinden dolayı ancak mağdur olduğunu öne süren kişiler başvuru yapabilecektir. AIHM de kararlarında açıkça ve istikrarlı bir şekilde Sözleşme'nin *actio popularis*'i öngörmediğini, başvuru konusu tedbir veya eylemden kendisi doğrudan etkilenmeyen kişilerin, kamu yararı veya genel çıkar adına başvuru yapamayacağını belirtmektedir.¹⁴⁹

AIHM ulusal yasa ve düzenlemelerin soyut olarak Sözleşme'ye uygunluğunu incelemek ve denetlemek şeklinde bir görevi olmadığını, söz konusu düzenlemelerin başvuranlara uygulanma veya onları etkileme şeklinin Sözleşme'ye aykırı olup olmadığını incelemekle yetkili olduğunun altını çizmektedir.¹⁵⁰ Bu nedenle başvuruda bulunan kişi, hükümet dışı kuruluş ya da kişi topluluğu Sözleşme'de belirtilen haklarının ihlal edildiğinden dolayı kendisinin mağdur olduğunu iddia etmelidir. Zira Sözleşme kişilere veya kişi gruplarına doğrudan etkilenmedikleri ulusal düzenlemelerin bir hükmünün soyut olarak Sözleşme'ye aykırılığını ileri sürme yetkisi vermediği gibi ihlal fiilen gerçekleşmeden önce de başvuru imkânı vermektedir.¹⁵¹ Bu kapsamda örneğin Atatürk Orman Çiftliği arazisinin bir bölümüne Cumhurbaşkanlığı Külliyesi inşası tahsisine ilişkin işlemin yürütmesinin durdurulması kararının uygulanmadığı iddiasıyla ilgili yapılan bir başvuruda, başvuru-

¹⁴⁸ Ahmadov, s. 19-20.

¹⁴⁹ Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey, § 41

¹⁵⁰ Roman Zakharov v. Russia, § 164.

¹⁵¹ Klass and Others v. Germany, no. 5029/71 (Court (Plenary) 6 September 1978), § 33; Aksu v. Turkey, §§ 50-51.

ranların esasen Cumhuriyetin temsili ve hafıza mekanı olarak gördükleri bir araziyi korumayı amaçladıklarını, ayrıca ülkenin doğal kaynaklarının korunması ve yönetimi, çevre, tarihi alanlar ve kültürel mirasın korunması, tarımsal ve endüstriyel üretimin artırılması ve sanat ve teknolojinin geliştirilmesi için girişimlerde ve faaliyetlerde bulunmak gibi amaçlar göttükleri dikkate alınarak, toplumun genel yararını gözeten bu argümanların ulusal mahkemeler önündeki yargılamanın başvuranların medeni hak ve yükümlülükleri açısından belirleyici olmadığı belirtilmiş ve mağdur sıfatı bulunmadığı sonucuna varılmıştır.¹⁵²

Mahkeme *actio popularis* yetkisini istikrarlı bir şekilde ve açıkça kabul etmemesine rağmen, mağdur statüsünü katı, mekanik ve esnek olmayan bir şekilde yorumlamamaktadır.¹⁵³ Her başvuru niteliği ve özel koşullarına bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Bu kapsamda yukarıda açıklanan tüzel kişilerin *locus standi* yetkisi ve bir kanuni düzenlemenin kişileri doğrudan etkilemesi ve uygulanma riskinin varsayımsal değil, gerçek ve etkili olduğu durumlarda bireylerin kanuna karşı başvuru hakkına sahip olabileceğinin kabul edildiği potansiyel mağduriyete ilişkin içtihatlar, söz konusu klasik yaklaşımı önemli bir şekilde esnetmiştir.¹⁵⁴

Bu bağlamda Mahkeme'nin bazı çevre başvuruları¹⁵⁵ ile iklim değişikliği bağlamındaki kararı *actio popularis* niteliği bakımından tartışılmış,¹⁵⁶ bazıları *actio popularis* olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁷ Bir kısmı ise iklim değişikliği gibi sistemik bir sorundan kaynaklanan ve tüm insanlar için evrensel ama farklı bir risk oluşturan davaların soyut şikâyet anlamına gelen *actio popularis*'ten farklı

¹⁵² TMMOB and Tezcan Karakuş Candan v. Türkiye, no 46514/15, (ECtHR 11 June 2024), § 44.

¹⁵³ Karner v. Austria, no. 40016/98), (ECtHR 24 July 2003), § 25.

¹⁵⁴ Tüzel kişilerin *locus standi* yetkisinin klasik içtihatlardan önemli bir sapma olarak değerlendirildiğine ilişkin görüş için bkz. **Dzehtsiarou**, s. 424.

¹⁵⁵ Bkz. **Ekiz/Koç Başar**, s. 843-860; **Ahmadov**, s. 183-198; **Anayurt**, s. 178.

¹⁵⁶ Bkz. **Sicilianos, Linos-Alexander/Deftou, Maria-Louiza** (2024) "Breaking New Ground: Climate Change Before The Strasbourg Court", EJIL Talk; **Milanović**, dn. 111.

¹⁵⁷ Muhlif üye kararın sonucunun *actio popularis* olduğunu belirtmiştir. Bkz. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, partly concurring, partly dissenting opinion of Judge Krenč, § 45. Bir kısım yazarlar *actio popularis* olduğunu öne sürmüşlerdir. **Dzehtsiarou**, s. 424.

olduğu ve başvuran derneğin de etkilenen insanları temsil etmediğine dair hiçbir gösterge bulunmadığını belirtmek suretiyle yeni yaklaşımın *actio popularis* niteliğinde olmadığını belirtmektedirler.¹⁵⁸ Diğer bir kısmı ise kararın mevcut içtihatlardan radikal bir sapma olmadığı gibi, Sözleşme'nin kapsamını kamu yararı davaları yoluyla genişletmek için de potansiyel bir yol olmadığını, bireysel haklara yönelik tehdit oluşturan iklim değişikliği ile sınırlı olduğu ve daha geniş bir emsal oluşturmayacağını, temel hakların koruyucusu olarak Mahkeme'nin meşruiyetini zayıflatmak yerine güçlendirdiğini belirtmişlerdir.¹⁵⁹

Actio popularis için öncelikle davanın bireysel veya özel menfaatten ziyade kamusal menfaati korumak amacıyla açılması ve davacının kişisel bir zarara uğramasına gerek duyulmamaktadır. Mahkeme derneklerin modern toplumda oynadıkları kamusal role vurgu yapmış, *locus standi* için dernek tüzel kişiliğinin iklim değişikliğinden zarar görmesine gerek olmadığı gibi etkilenen ya da etkilenme riski altında bulunanların gerçek kişi başvuruları için aranan özel koşulları karşılama zorunluluğu bulunmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Mahkeme başvurunun kamusal menfaatle değil, iklim değişikliğinden etkilenen ve etkilenme riski altında bulunanları temsilen yapılabileceğini kabul etmiştir. Bu yönüyle yeni yaklaşımın *actio popularis*'ten ayrıldığı ve topluluk davalarına yaklaştığı görülmektedir.

Actio popularis'in diğer bir gerekliliği davanın meydana gelen zararlardan dolayı değil, belirli olmayan kişilere yönelik muhtemel zararları önlemek amacıyla açılmasıdır. Mahkeme esasen gerçek kişilerin yaşam koşullarının genel olarak kötüleşmesine dayanamayacaklarını, belirli bir kişi ya da kişiler üzerindeki etkisinin gösterilmesi gerektiğini belirttiği¹⁶⁰ halde, derneklerin adına başvuru yaptığı kişinin mağdur statüsünü belirlemesine gerek olmadığını, başka bir deyişle derneğin, belirlenmiş bir mağdur ya da mağdurlar topluluğu olmaksızın başvuruda bulunabileceğini belirtmiş¹⁶¹ ve iklim değişikliği bağlamında mağdu-

¹⁵⁸ Heri (2025) s. 318-319.

¹⁵⁹ Letsas, s. 453.

¹⁶⁰ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 500.

¹⁶¹ Dolayısıyla derneklerin geçmişteki temsili başvurularda olduğu gibi, artık ihlalin mağduru olan belirli bir bireyle bağlantılı olduğunu göstermelerine gerek yoktur. Sefkow-Werner, s. 820.

run belirlenmesine ihtiyaç duymamıştır.¹⁶² Ayrıca Mahkeme insan kaynaklı iklim değişikliğinin insan haklarına yönelik mevcut ve gelecek ciddi bir tehdit oluşturduğunu belirtmek¹⁶³ suretiyle ortaya çıkan bir zarardan dolayı açılan bir davanın varlığını değil, başvurunun esasen kuvvetle muhtemel olan zararları engellemek amacıyla yapıldığını kabul ettiği düşünülmektedir.

Davanın bir kişi veya topluluğun çıkarlarını temsil eden özel olarak atanmış bir temsilci tarafından açılma şartına gelince, Mahkeme açıkça başvuran derneğin üyeleri ve diğer kişiler adına hareket etmek için yetkili olduğunu ve temsilen hareket ettiğini¹⁶⁴ kabul etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme *actio popularis*'e kapı aralamamak için¹⁶⁵ iklim değişikliğine özel bir içtihat geliştirdiğini üstüne basarak ileri sürse de niteliği itibarıyla geliştirilen yeni yaklaşımın kanaatimizce *actio popularis*'e oldukça yaklaştığı görülmektedir. Ancak iklim değişikliğinden etkilenenler ve etkilenme riski altında olanlar adına temsilen açılması yönüyle *actio popularis*'ten ayrılmaktadır.

IV. AIHM'NİN YENİ YAKLAŞIMININ ETKİLERİ

İklim değişikliği ve insan haklarına ilişkin karardaki kapsamlı ve karşılaştırmalı hukuk analizi ve değerlendirmeler gelecekteki iklim davaları için bir model sunmaktadır.¹⁶⁶ Gerek mağdur statüsü ve *locus standi*'ye, gerekse de iklim değişikliği ile mücadele bağlamında devletlerin pozitif yükümlülüklerine ilişkin varılan sonuçlar yeni tehditler karşısında insan haklarının korunabilmesi bakımından son derece önemlidir. Günümüzde giderek artan hak temelli iklim davaları Sözleşme ve Mahkeme kararlarının ulusal hukuk sistemlerine etkisi ile birlikte dikkate alındığında, kararda varılan sonuçların Avrupa Konseyi coğraf-

¹⁶² Kararın bu ve benzer bölümlerinin muğlaklığı çelişkili yorumlara yol açmış ve örneğin 8. maddenin ihlali varsa mağdurun kim olduğunun belli olmadığı *Letsas*, s. 448 ya da belli olduğu *Heri* (2025) s. 319 ileri sürülmüştür.

¹⁶³ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 436.

¹⁶⁴ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 502.

¹⁶⁵ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 446, 481, 484, 488, 500 and 596.

¹⁶⁶ *Heri* (2025) s. 312.

yasında önemli hukuksal gelişmelere yol açabileceği ve adeta yeni bir çıkış açabileceği nitelikte olduğu, diğer coğrafyalar açısından da yol gösterici nitelikte olduğu görülmektedir.

Mahkeme küresel bir sorun olan ve tüm insanlığı ve canlı varlığını tehdit eden iklim değişikliğinin insan haklarına yönelik etkilerine¹⁶⁷ kayıtsız kalmamıştır. Esasen bireysel bir değerlendirme gerektiren kişilerin haklarının etkilenmesi ile soyut bir inceleme gerektiren kamusal kaygı ayrımı dikkate alınarak iklim değişikliği ile bireylerin insan haklarından yararlanmaları arasında bir nedensellik bağı olduğu sonucuna varılmıştır. İklim değişikliğinin yaşayan ve yaşayacak olan tüm bireylerin haklarının ihlaliyle bağlantısı olduğu, esasen genel bir insan hakları sorunu olduğu ve bununla mücadele etmenin de kamusal bir endişe doğurduğu kabul edilmiş,¹⁶⁸ iklim değişikliği politikaları ve uygulamalarının ulusal¹⁶⁹ ve uluslararası yargısal denetimine¹⁷⁰ imkân sağlayacak bir kapı açılmıştır. Çalışmamız kararın bütün sonuçlarından ziyade mağdur statüsü ve *locus standi*'ye odaklanmıştır.

İklim değişikliği bağlamında mağdur statüsü ve *locus standi* sorununu çözümlenmek amacıyla geliştirilen yaklaşım önemli yenilikler getirmektedir. Gerçek kişi başvurular açısından kabul edilen çok yüksek eşik teoride gerçek kişilerin mağdur statüsü kazanma kriterlerini belirlese de fiilen mağdur statüsünü nere-

¹⁶⁷ Mahkeme'nin insan merkezli bir bakış açısıyla meseleye yaklaştığı, zira iklim değişikliğinin çevre, diğer canlılar ve ekosistem üzerindeki etkileri insan hakları hukukunun kapsamı dışında kaldığı belirtilmiştir. **Demir, Ebru** (2025) "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri V İsviçre Kararında Öne Çıkan Hukuki Meselelerin İncelenmesi", İstanbul Hukuk Mecmuası C. 83, S. 2, ss. 689-707, s. 693.

¹⁶⁸ **Wewerinke-Singh**, s. 357.

¹⁶⁹ Mahkeme'nin iklim değişikliği yönetiminde ulusal mahkemelerin insan haklarının korunmasında kilit rol oynadığını açıkça vurguladığı ve bu konuda uluslararası bir insan hakları mahkemesinin ulusal mahkemelerin rolünü ilk kez vurgulamasının önemli bir gelişme olduğu belirtilmiştir. **Siry, Liam** (2025) "The Climate in Strasbourg - The Judgments and Their Impact on Global Climate Law", Maastricht Journal of European and Comparative Law, C. 32, S. 3, ss. 335-351, s. 350.

¹⁷⁰ Mahkeme iklim değişikliği konusunu, yalnızca yasama ve yürütme organlarının yetkili oldukları bir alan olarak değerlendirmemiştir. **Demir**, s. 691.

deyse imkânsız hale getirebilecek niteliktedir. Bir yandan herkesin iklim değişikliğinin etkilerine karşı bireysel koruma hakkı olduğu belirtilirken, öte yandan *actio popularis*'e kapı aralamamak amacıyla insan hakları yargılamasının esas süjesi olan bireylerin başvuru haklarına yüksek bir eşik getirilmiş ve bu hakkı usulen sınırlandırılmıştır. Böylelikle bir ülke nüfusunun tamamını oluşturan her bir bireyin başvurusunu engellemek ve yeni bir başvuru dalgasına yol açmamak gayesiyle bu aşamada daha kontrollü ve pragmatik bir çözüm yolu benimsenmiştir.¹⁷¹ Mahkeme'nin 2000'li yılların başlarında karşılaştığı kendi başarısının kurbanı olmak ikilemiyle¹⁷² tekrar karşılaşmak istememesine ilişkin temkinli duruşun bu sonuca etkisi olduğu düşünülmektedir.

Nesiller arası yük paylaşımının iklim değişikliği bağlamında özel bir önem kazandığı da dikkate alınarak derneklerin iklim değişikliğinden etkilenenleri ve etkilenme riski altında olanları temsilen başvuru yapma ve takip edebilmelerine ilişkin çığır açıcı nitelikte¹⁷³ bir *locus standi* yetkisi tanınmıştır. Klasik mağdur statüsü kriterleri iklim etkilerinin sistemik ve kolektif doğası dikkate alınarak geliştirilmiştir. Derneklerin *locus standi* yetkisi son derece geniştir. Derneklerin devletin eylemleri ya da ihmallerinden doğrudan etkilenmelerine gerek olmadığı gibi üyeleri ya da etkilenme riski altında bulunanların bireysel mağduriyetini ispata da ihtiyaç duyulmamaktadır. Dahası bir vekaletname veya yetki belgesi olmadan ya da temsilen *locus standi* yetkisinin ulusal hukukça tanınmasına gerek olmaksızın Mahkeme'ye başvuru yapabileceklerdir. Derneklerin yaşamları, sağlıkları, refahları ve yaşam kaliteleri iklim değişikliğinin belirli tehditlerine veya olumsuz etkilerine maruz kaldıklarını iddia edebilen bireyler adına hareket etmeleri gerekmektedir. Dernekler aracılığıyla temsili başvuruya Mahkeme'nin

¹⁷¹ Kararda da mağdur kapsamının çok geniş çizilmesinin iklim değişikliğiyle ilgili genel politikalarda değişiklikleri teşvik etmenin bir yolu olarak yargı organına geniş erişim sağlayarak ulusal anayasal ilkeleri ve kuvvetler ayrılığını bozma riski taşıyacağı belirtilerek (§ 484) *actio popularis* yasağına ilişkin pragmatik bir gerekçe benimsenmiştir.

¹⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. **R. Helfer, Laurence** (2008) Redesigning The European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of The European Human Rights Regime", *The European Journal of International Law*, C. 19, S. 1, ss. 125-159.

¹⁷³ **Naglieri, Giuseppe** (2025) "Mapping the Transformative Potential of KlimaSeniorinnen: Evolving Patterns in European Climate Litigation", ss. 1-35, s. 3.

asılsız başvuruların sayısını azaltmasının¹⁷⁴ yanı sıra iddia ve şikayetlerin etkili ve iyi temellendirilmiş bir şekilde ileri sürülmesini sağlayacağı düşüncesiyle cevaz verdiği düşünülmektedir.

Kararın iklim davaları bakımından Mahkeme'nin son sözünü değil, sözlerinin başlangıcını temsil ettiği düşünülmektedir. Karar açıklanmadan önce yapılan derdest birtakım davalar¹⁷⁵ ile yeni yapılabilecek başvurular Mahkeme'ye bu çığır açıcı nitelikteki kararın emsal oluşturabilmesine ilişkin kapsamını netleştirme, genişletme veya potansiyel olarak kısıtlama fırsatı sunmaktadır. Böylelikle Mahkeme'nin yenilikçi yaklaşımını pekiştirerek sürdürüp sürdürmeyeceği ya da belirli unsurları bakımından gözden mi geçireceği test edilecektir.¹⁷⁶ Ayrıca gerçek kişi başvurular açısından kabul edilen yüksek eşğin kapsamı ve sınırları da somut başvuruların özelliklerine göre netleştirilebilecektir.

Belirlenen yeni yaklaşım farklı ve öngörülemeyen bazı sonuçlara yol açabilecektir. Her ne kadar Mahkeme derneklerin *locus standi* yetkisini iklim değişikliğinin özel karakteristiği ve IPCC raporlarında belirtilen etkilerine ilişkin bilimsel fikir birliğini vurgulayarak şimdilik sadece iklim değişikliği bağlamında kabul etmekteyse de dernekler aracılığıyla çevre sorunları başta olmak üzere yaygın başka konuların da Mahkeme önüne getirilip getirilemeyeceği bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Mahkeme çevresel konularda halkın katılımını ele alan Aarhus Sözleşmesi'ne atıf yapmasına rağmen daha sonraki *Cannavacciuolo* kararı¹⁷⁷ ile *locus standi*'nin çevre ile ilgili davalarda söz konusu olamayacağını belirtmiş¹⁷⁸ ve sorun şimdilik çözümlenmiştir. Bununla birlikte iklim değişikliği dışındaki alanlarda da derneklerin esnetilmiş *locus standi* yetkileri bir ihtimal olarak hala önümüzde durmaktadır. Bu bağlamda örneğin giderek artan siyasi gerginlikler ve savaşlar nedeniyle artık muhtemel hale gelen bir dünya savaşı ya

¹⁷⁴ Sefkow-Werner, s. 821.

¹⁷⁵ Bkz. ECtHR (2024) s. 3-4.

¹⁷⁶ Naglieri, s. 29.

¹⁷⁷ Cannavacciuolo and others v. Italy.

¹⁷⁸ Bu yaklaşımın büyük ölçekli kirlilik davalarında daha dar kapsamlı tutuma karşı çıkan sivil toplum kuruluşlarının itirazına yol açabileceği belirtilmiştir. Wewerinke-Singh, s. 372.

da nükleer savaş tehdidinin belli bir coğrafyada yaşayan ve yaşayacak olan tüm insanların yaşam hakkı bakımından ciddi risk oluşturduğundan bahisle bir sivil toplum kuruluşunun Konsey üyesi büyük devletlerin gerekli diplomatik ve barışçıl girişimlerde bulunmadıklarından 2. maddeyi ihlal ettiği iddiasıyla başvuru yaptığı takdirde Mahkeme'nin cevabı ne olacaktır?¹⁷⁹ Mahkeme'nin olumsuz cevap vereceği kabul edildiği, ancak böyle bir nükleer savaş çıktığı ve milyonlarca kişinin hayatını kaybettiği senaryoda Sözleşme kapsamında kendisine verilen insan haklarını koruma görevini Mahkeme ihmal etmiş mi olacaktır?

Derneklerin *locus standi* yetkisi iklim değişikliğiyle sınırlı olarak kabul edilmiş olmakla birlikte iklim değişikliğinin etkilerinin kapsamı yoruma bağlı olarak son derece geniş olabileceğinden, belirsiz bazı sonuçlara da yol açabilecektir. İklim değişikliğinin olumsuz sonuçları birçok hak ve özgürlüğün kullanılmasını etkileyebilecek nitelikte olduğundan, gelecekte belli bazı haklardan faydalanılmasını da sınırlandırabilecektir. Bu kapsamda örneğin iklim değişikliğinin gelecek nesillerin eğitim hakkına erişimini etkileyebileceğini savunan bir derneğin başvurusu kabul edilebilecek midir?¹⁸⁰

Öte yandan mağdur statüsü neredeyse imkânsız olan gerçek kişi başvuranlar iklim değişikliğine karşı haklarını koruma amacıyla yeni sivil toplum kuruluşları kurabileceği gibi tanınan sivil toplum kuruluşlarına kendi adlarına başvuru yapmaları için müracaat da edebileceklerdir. Söz konusu kuruluşlar da hangi başvuruların yapılabileceğini değerlendirecekler ve bir nevi Mahkeme'den önce başvurular uzmanlaşmış bu kuruluşlar tarafından filtrelemeye tabi tutulacaktır. Her iki senaryoda da başvuranların ilgili kuruluşu ikna etme engelini aşmaları gerekecek olup, bu durum da fiilen yeni bir kabul edilebilirlik kriterini akla getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının genellikle kendi ajandaları olması, Sözleşme'de bir kuruluş tarafından temsil edilmeye ilişkin bir hüküm bulunmaması ile sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve tescilinin ulusal düzenlemelerden kaynaklı farklılıklar gösterebilmesi nedenleriyle fiili filtreleme yetkisi birtakım farklı uygulamalara ve sorunlara yol açabilecektir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Benzer örnekler için bkz. **Dzehtsiarou**, s. 431.

¹⁸⁰ **Dzehtsiarou**, s. 429.

¹⁸¹ **Dzehtsiarou**, s. 427.

Derneklere temsili başvurunun tanınması iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği ya da mevcut olup olmadığı sorununu da gündeme getirebilecektir. Zira ulusal düzeyde derneklere *locus standi* tanınmadığı hallerde adaletin gerektiği gibi uygulanması amacıyla, üyeler veya diğer etkilenenlerin ulusal hukuktaki aynı veya ilgili yargılamalarda mahkemeye erişim hakkı olup olmadıkları dikkate alınabilecektir.¹⁸² Bu durumda derneğin tüketebileceği bir iç hukuk yolu bulunmamakta olup teorik olarak doğrudan AİHM'ye başvurusunun önünde bir engel bulunmamaktadır. Mahkeme ise böyle durumlarda ilk derece mahkemesi gibi hareket etmek zorunda kalacaktır ki bu durum ne Mahkeme'nin ne de devletlerin çıkarına olacaktır.¹⁸³ Her ne kadar Mahkeme şikâyetin ulusal mahkemelerde ileri sürülmüş olması halinde derneğin başvurusunu kabul edebileceğini belirtmişse de bu durum söz konusu sorunların yaşanmasını engelleyemeyeceği gibi kolektif sorunların bireyler tarafından etkili bir şekilde ileri sürülmesinde karşılaşılan zorluklar gündeme gelecektir.

Mahkeme iklim değişikliği alanında yetkili olduğunu belirtse de hem davalı devletin hem de müdahil olarak katılan devletlerin konunun yargısal olmaktan ziyade politik olduğuna yönelik itirazları taraf devletlerin henüz böyle bir anlayışı olmadığını göstermekte¹⁸⁴ ve bu durum da kararın gerektiği gibi uygulanıp uygulanmayacağına dair bazı sorunları da gündeme getirmektedir. Nitekim İsviçre Federal Konseyi AİHM'in yetkisini aştığını ve kararın siyasi nitelikte olduğuna ilişkin bir açıklama yapmıştır.¹⁸⁵ Kararda iklim değişikliği bağlamında derneklerin ulusal düzeyde *locus standi* yetkisinin tanınmaması nedeniyle 6. madde kapsamında mağdur statüsü bulunduğu ve sonuç olarak da 6. maddenin de ihlal edildiği sonucuna varıldığı¹⁸⁶ halde Federal Konsey derneklerin iklimle

¹⁸² Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 503.

¹⁸³ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland Partly Concurring Partly Dissenting Opinion of Judge Eicke, § 50, **Sefkow-Werner**, s. 822, **Dzehtsiarou**, s. 428.

¹⁸⁴ **Demir**, s. 691.

¹⁸⁵ İsviçre Federal Konseyi, derneklerin iklimle ilgili konularda mahkemelere erişimini genişletmeyeceğini duyurmuştu. Press Release by the Federal Council of 28 August 2024 <<https://www.news.admin.ch/fr/nsb?id=102244>> s.e.t. 8.11.2025.

¹⁸⁶ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, § 623, 629-640.

ilgili konularda mahkemelere erişimini genişletmeyeceğini duyurmuştur. Sözleşme'nin 46. maddesi uyarınca uygulamayı denetleyen Bakanlar Komitesi, kararı 4-6 Mart 2025 tarihli 1521. toplantısı ile 15-17 Eylül 2025 tarihli ve 1537. toplantısında gündeme almış ve uygulanma durumunu değerlendirmiştir.¹⁸⁷ Komite tarım derneklerinin *locus standi* yetkisinin reddedildiği yakın tarihli bir idari kararı¹⁸⁸ not etmiş sivil toplum kuruluşlarının iklim değişikliği ile ilgili ulusal düzeyde dava açabilmelerine ilişkin somut bir gelişme olmadığını belirterek İsviçre Hükümetinden derneklerin *locus standi* yetkilerine ilişkin ulusal yargı kararları hakkında bilgi talep etmiştir.¹⁸⁹

Her ne kadar derneklerin *locus standi* yetkisinin sadece iklim değişikliğinin özel koşullarında geçerli olduğu belirtilmişse de sadece bu konu ile sınırlı yetki tanınması ulusal hukuk sistemleri bakımından başka sorunlar da ortaya çıkarmakla birlikte. Sadece iklim değişikliği özelinde derneklere temsili dava açma yetkisi tanındığı takdirde çevre başta olmak üzere, yaşam maliyeti krizi ya da yoksulluk, konut, genel sağlık, yaşlılık gibi ülkeden ülkeye değişebilen yaygın sosyal problemlerle ilgilenen dernekler açısından eşitlik ilkesi temelinde hukuki, siyasi ve etik vb. farklı tartışmalara ve çatışmalara yol açabilecektir. Hatta bu yönde yapılabilecek düzenlemelerin ilgili mahkemeler tarafından eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptali de gündeme gelebilir. Derneklere sınırsız bir yetki verildiği takdirde ise Sözleşme koruma sistemi etkisiyle *actio popularis* ulusal hukuk sistemlerinin bir parçası olabilecektir.

¹⁸⁷ Kararlarının uygulanma süreçleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Açıkgül, Hacı Ali** (2025) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanması ve Uygulamanın Denetimi, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

¹⁸⁸ Federal Çevre, Ulaştırma, Enerji ve İletişim Bakanlığı'nın çiftçi dernekleri ve bireyler tarafından yapılan bir başvuruyu Federal Konsey'in 28 Ağustos 2024 tarihli, AİHM'nin derneklere iklim değişikliği bağlamında *locus standi* tanıma kararını reddeden siyasi bildirisine açıkça dayandığı ve karara atıfta bulunmadığı belirtilmiştir. Bkz. 1537th meeting, 15-17 September 2025 (DH), <[¹⁸⁹ 1537th meeting \(15-17 September 2025\) \(DH\)- H46-37 Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland \(Application No. 53600/20\), p. 7. <\[46\]\(https://hudoc.exec.coe.int/#{%22execidentifier%22:\[%22CM/Notes/1537/H46-37E%22\]}> s.e.t. 8.11.2025.</p>
</div>
<div data-bbox=\)](https://hudoc.exec.coe.int/#{%22execidentifier%22:[%22CM/Notes/1537/H46-37E%22]}> s.e.t. 8.11.2025.</p>
</div>
<div data-bbox=)

SONUÇ

İklim değişikliği insan yaşamı ve refahı için yeni ve varoluşsal bir tehdit oluşturmakta olup Mahkeme de böyle bir soruna kayıtsız kalmamış ve mağdur statüsü ve *locus standi* yetkisi bakımından özel olarak tasarlanmış yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu bağlamda gerçek kişi başvuranların mağdur statüleri için yeni bir başvuru akınına yol açma kaygısıyla iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının doğrudan etkilerinin *belirli bir düzeyi* ve *ciddiyeti* aşması gerektiği ve koruma ihtiyacının *acil niteliği* dikkate alınmış ve son derece yüksek bir eşik belirlenmiştir. Böylelikle herkesin iklim değişikliğinin etkilerine karşı bireysel koruma hakkı olduğu belirtilmesine rağmen, *actio popularis*'e kapı aralamamak amacıyla insan hakları yargılamasının esas süjesi olan bireylerin başvuru hakkına fiilen usuli sınırlandırmalar getirilmiştir.

İklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olması ve nesiller arası yük paylaşımının teşvik edilmesi gerekliliğinden yola çıkılarak hükümet dışı bir kuruluş olan derneklere ise gelecek nesiller de dahil olmak üzere iklim değişikliğinden hakları etkilenenler ve etkilenme riski altında olanları temsilen hukuki yollara başvurmasına ilişkin *locus standi* yetkisi verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Böylelikle klasik *locus standi* yetkisine ilişkin kriterler iklim etkilerinin sistemik ve kolektif doğası dikkate alınarak geliştirilmiş ve vekaletname veya yetki belgesi olmadan ya da temsilen *locus standi* yetkisinin ulusal hukukça tanınmasına da gerek olmaksızın derneklerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalanlar ve gelecek nesiller adına Mahkeme'ye başvurabilmelerine imkân sağlanmıştır. Ayrıca temsil ettikleri kişilerin gerçek kişi başvuranlar açısından aranan mağdur statüsü şartlarını taşımaları da gerekmemektedir. Öte yandan *actio popularis* başvurulara izin vermemek amacıyla ilgili derneğin yasal olarak kurulmuş olması, iklim değişikliğinden etkilenenlerin insan haklarını savunmayı yasal olarak amaçlaması ve bu özel amacın toplu eylemi de içermesi, iklim değişikliğinden etkilenenler adına hareket etmeye yetkili olması şeklinde yerine getirmesi gereken koşullar da detaylı bir şekilde belirlenmiştir.

Karar, iklim değişikliği sorununun uluslararası bir mahkeme olan AİHM tarafından ilk defa insan hakları perspektifinden ele alınması ve bireylerin insan haklarına etkisinin kabul edildiği ilk karar olması nedeniyle son derece önemli-

dir. Böylelikle bireysel adalet ilkesine dayanan Sözleşme sisteminde başvuru hakkı ve mağdur statüsüne ilişkin insan hakları ihlali iddiasına konu eylem veya ihmalin bireyler üzerindeki fark edilebilir etkisi dikkate alındığı halde, iklim değişikliği bağlamında gerçek kişilerin başvurusu neredeyse imkânsız hale getirilmiş, şartları taşıyan dernekler ise bu tür başvurularda asıl aktör konumuna gelmiştir. Böylelikle iklim değişikliği başvuruları bakımından belirtilen kriterleri karşılayan dernekler ana aktör haline gelmiştir. Önümüzdeki dönemde diğer devletler aleyhine de belirtilen şartları taşıyan dernekler tarafından benzeri başvurular yapılması beklenmektedir. Kuşkusuz bu daram iklim değişikliği ile etkili mücadele bakımından önemli bir kazanımdır.

Bununla birlikte söz konusu yeni yaklaşım farklı ve öngörülemeyen bazı sonuçlara da yol açabilecektir. Bu kapsamda çevre sorunları başta olmak üzere yaygın başka konuların da dernekler aracılığıyla Mahkeme önüne getirilip getirilemeyeceği bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Öte yandan iklim değişikliğinin etkilerinin kapsamı son derece geniş olabileceğinden, birçok hak ve özgürlüğü etkileyebilecek ve belirsiz bazı sonuçlara yol açabilecektir. Yine mağdur statüsünün gerçek kişi başvuranlar açısından neredeyse imkânsız olması sivil toplum kuruluşlarının alanının genişletebilecek, bu durum da fiilen farklı filtreleme kriterleri oluşturulmasına ve hükümet dışı kuruluşlarının kendi ajandalarına göre hareket etmelerine yol açabilecektir. Ayrıca ulusal düzeyde derneklere *locus standi* tanınmadığı hallerde iç hukuk yolları tüketilmeksizin başvuru yapılması gündeme gelebilecektir. Davalı devlet ile müdahil olarak katılan devletlerin iklim değişikliğinin politik olduğuna yönelik itirazları taraf devletlerin henüz böyle bir anlayışı olmadığını göstermekte olduğundan, kararın uygulanması aşamasında ciddi bazı sorunlar da gündeme gelebilecektir. Son olarak ulusal düzeyde derneklere iklim değişikliği ile sınırlı temsili dava açma yetkisi tanınması da çevre başta olmak üzere yaygın sosyal problemlerle ilgilenen dernekler açısından eşitlik ilkesi temelinde çeşitli sorunlara yol açabilecektir.

İklim değişikliğinden kaynaklanan insan hakları sorunları geleneksel insan hakları sorunlarından önemli farklılıklar taşımaktadır. Bu nedenle mağdur statüsü ve *locus standi* de dahil kabul edilebilirlik kriterlerinin iklim değişikliği perspektifinden değerlendirilerek içtihat yoluyla Mahkeme tarafından çözüm-

lenmesi yerine yeni bir ek protokol hazırlanması yoluyla devletlerin katılımı ve konsensüsü ile çözümlenmesi sistemin etkinliği açısından daha uygun olabilecekti. Böylelikle de Mahkeme'ye yönelen eleştiriler azalacağı gibi verilen kararların etkili bir şekilde uygulanabilirliği de sağlanabilirdi. Ancak Mahkeme beklemeyi tercih etmiş ve belirtilen yeni yaklaşımı geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Açıkgül, Hacı Ali** (2025) “İklim Değişikliğinden Kaynaklı İnsan Hakları İhlalleri Nedeniyle Devletin Yargılama Yetkisine İlişkin Uluslararası İnsan Hakları Organlarınca Verilen Kararların Analizi”, *Adalet Dergisi*, S. 74, ss. 249-273.
- Açıkgül, Hacı Ali** (2025) *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanması ve Uygulamanın Denetimi*, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Ahmadov, Farid Turab** (2017) *The Right of Actio Popularis Before International Courts and Tribunals* (A Thesis Submitted for The degree of Doctor of Philosophy), St Anne's College University of Oxford.
- Alçık Engürülü, Merve** (2023) “AIHM’in Çevre İçtihadının İklim Değişikliği Davalarına Uygulanabilirliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 72, S. 3, ss. 1007-1054.
- Anayurt, Ömer** (2004) *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Demir, Ebru** (2025) “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri V İsviçre Kararında Öne Çıkan Hukuki Meselelerin İncelenmesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası* C. 83, S. 2, ss. 689-707.
- Dzehtsiarou, Kanstantsin** (2024) “KlimaSeniorinnen Revolution’: The New Approach to Standing”, *European Convention on Human Rights Law Review*, The, C. 5, S. 4, ss. 423-431 <<https://doi.org/10.1163/26663236-bja10110>> s.e.t. 12.11.2025.
- Eckes, Christina** (2024) “It’s The Democracy, Stupid!” In Defence of KlimaSeniorinnen, *ERA Forum* 25, ss. 451-470 <<https://doi.org/10.1007/s12027-025-00828-w>> s.e.t. 11.11.2025.
- ECtHR** (2024) Factsheet - Climate Change, <<https://www.echr.coe.int/factsheets>> s.e.t. 5.11.2025.
- ECtHR** (2025), Guide to The Case-Law of The European Court of Human Rights - Environment <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_environment_eng> s.e.t. 28.11.2025.
- ECtHR**, (2024) Factsheet - Environment and the ECHR <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Environment_ENG> s.e.t. 28.10.2025.
- Ekiz, Serkan/Koç Başar, Cansu** (2024) “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında *Actio Popularis*: Çevre Kirliliği ve İklim Değişikliği Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, ss. 831-868.

- Harris, David J./O'Boyle, Michael/Bates, Edward. P./Buckley, Carla, M.** (2023) *Harris, O'Boyle and Warbrick Law of the European Convention on Human Rights*, Fifth Edition, Oxford University Press.
- Heri, Corina** (2024) "KlimaSeniorinnen and Its Discontents: Climate Change at the European Court of Human Rights" *European Human Rights Law Review*, C. 4, ss. 317-331.
- Heri, Corina** (2025) "The ECtHR's KlimaSeniorinnen Judgment: A Cautious Model for Climate Litigation", *Spanish Yearbook of International Law*, C. 28, ss. 311-319 <<https://doi.org/10.36151/SYBIL.28.18>> s.e.t. 10.11.2025
- Heri, Corina** (2025/1) "Climate-Related Vulnerabilities and The European Court of Human Rights: Reimagining Victim Status Through Intersectional Thinking", *Leiden Journal of International Law*, C. 17, ss. 1-24 <<https://doi.org/10.1017/S0922156525100502>> s.e.t. 1.11.2025.
- Hösli, Andreas/Rehmann, Meret** (2024) "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human Rights' Answer to Climate Change", *Climate Law*, C. 14, S. 3-4, ss. 263-284 <[doi:10.1163/18786561-bja10055](https://doi.org/10.1163/18786561-bja10055)> s.e.t. 13.11.2025.
- IPCC** (2022) *Climate Change 2021: Summary For All*, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/outreach/IPCC_AR6_WGI_SummaryForAll.pdf> s.e.t. 5.10.2025.
- IPCC** (2022) *Sixth Assessment Report* <<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/resources/press/press-release/>> s.e.t. 6.10.2025.
- Krajnyák, Enikő** (2025), "Up in Smoke? Victim Status in Environmental Litigation Before The ECtHR", *EJIL Talk* <<https://www.ejiltalk.org/up-in-smoke-victim-status-in-environmental-litigation-before-the-ecthr/>> s.e.t. 1.11.2025.
- Letsas, George** (2024) "The European Court's Legitimacy After Klimaseniorinnen", *European Convention on Human Rights Law Review*, C. 5 ss. 444-453 <[doi:10.1163/26663236-bja10111](https://doi.org/10.1163/26663236-bja10111)> s.e.t. 11.10.2025.
- Milanović, Marko** (2024) "A Quick Take on The European Courts Climate Change Judgments", *EJIL:Talk!* <<https://www.ejiltalk.org/a-quick-take-on-the-european-courts-climate-change-judgments/>> s.e.t. 15.11.2025.
- Naglieri, Giuseppe** (2025) "Mapping the Transformative Potential of KlimaSeniorinnen: Evolving Patterns in European Climate Litigation", ss. 1-35 <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5192944#paper-references-widget> s.e.t. 14.11.2025.

- Puneet, Pathak** (2014) “Human Rights Approach to Environmental Protection” OIDA International Journal of Sustainable Development, C. 7, S. 1, ss. 17-24 <SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2397197>> s.e.t. 5.11.2025.
- R. Helfer, Laurence** (2008) Redesigning The European Court of Human Rights: Embeddedness as a Deep Structural Principle of The European Human Rights Regime”, The European Journal of International Law, C. 19, S. 1, ss. 125-159 <doi: 10.1093/ejil/chn004> s.e.t. 8 11. 2025.
- Savaresi, Annalisa** (2025) “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland: Making Climate Change Litigation History”, Review of European, Comparative & International Environmental Law, C. 34, S. 1, ss. 279-287 <<https://doi.org/10.1111/reel.12612>> s.e.t. 12.11.2025.
- Sefkow-Werner, Violetta** (2025) “Consistent Inconsistencies in The ECtHR’s Approach to Victim Status and *Locus Standi*”, European Journal of Risk Regulation, C. 16, S. 2, ss. 814-23 <<https://doi.org/10.1017/err.2024.95>> s.e.t. 2.11.2025.
- Sicilianos, Linos-Alexander/Deftou, Maria-Louiza** (2024) “Breaking New Ground: Climate Change Before The Strasbourg Court”, EJIL Talk <<https://www.ejiltalk.org/breaking-new-ground-climate-change-before-the-strasbourg-court/>> s.e.t. 15.11.2025.
- Siry, Liam** (2025) “The Climate in Strasbourg - The Judgments and Their Impact on Global Climate Law”, Maastricht Journal of European and Comparative Law, C. 32, S. 3, ss. 335-351 <DOI: 10.1177/1023263X251344459> s.e.t.13.11.2025.
- Schuppisser, Lyne** (2023) “Judging Climate Change- A Comparative Legal and Political Analysis of The KlimaSeniorinnen Schweiz and The Urgenda Cases”, Global Europe-Basel Papers on Europe in a Global Perspective, S. 124, ss. 43-64.
- Wewerinke-Singh, Margaretha** (2025) “Climate Protection Obligations Under The European Convention on Human Rights: The KlimaSeniorinnen Judgment”, European Constitutional Law Review C. 21, S. 2, ss. 356-374 <<https://doi.org/10.1017/S1574019625100576>> s.e.t. 1.11.2025.
- Yılmaz, Kubilay** (2024) “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Mekanizmasında *Actio Popularis* Yaklaşımı”, T.C. Danıştay Dergisi, S. 157, ss. 403-435.